

Paradisets have

Debatoplæg
om kolonihavernes
fremtid

Debatoplægget er udgivet af
Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen,
januar 2000 i samarbejde med:

Kolonihaveforbundet for Danmark
Friluftsrådet
Danmarks Naturfredningsforening
Fødevareministeriet, Strukturdirektoratet
Socialministeriet
By- og Boligministeriet
Kommunernes Landsforening
Lejernes Landsorganisation
Boligselskabernes Landsforening

Fotos:
Kolonihaveforbundet for Danmark
Eyvind Thorsen
Jens Th. Foto
Bio Foto
Niels Jensen
Det Kongelige Bibliotek
Kirsten Kiser

Tryk: Fihl-Jensens Bogtrykkeri
Repro: Christensen Fotosats
Grafisk tilrettelæggelse: Erik Udsen Reklame

ISBN 87-601-8711-5

Pris 150 kr. inkl. moms

Man skal lede længe for at finde virkelige modstandere af den danske kolonihave. Og man leder måske forgæves. For der findes næppe et fænomen, der kan få det danske hjerte til at banke mere stabilt end de mange små haver med deres skov af dannebrogssflag, grønne hække og stemning af fred, hygge og fordragelighed. Der er skrevet om haverne, digtet, sunget og drejet film om det specielle liv i kolonihaven. Og tusindvis af familier

har år efter år dyrket, passet og tilbragt livgivende dage i og omkring deres kolonihaver. I de senere år har kolonihaver også været med i udviklingen af grønne eksperimenter og løsninger, og det vil være oplagt, hvis de kommer til at indgå i kommunernes lokale Agenda-21 strategier. Ikke desto mindre er kolonihaverne sat under pres i de senere år. Haverområder er blevet nedlagt, andre står foran nedlæggelse og endnu flere risikerer livet i de kommende år. Det er umiddelbart en uforståelig udvikling, når man tager havernes popularitet i betragtning. Men kolonihavernes historie er præget af samfundsudviklingen, som sætter økonomi, fart og ekspansion i højsædet. Det modsatte af hvad kolonihaverne repræsenterer. Det stille og nære liv i kontakt med naturen har svært ved at få plads side om side med opførelse af boliger, kontorvirksomhed, industri og veje. Derfor skal der nu sættes focus på kolonihaven, og dens fremtid skal drøftes i et forum, hvor de mange interesser kan komme til orde, hvor nye ideer kan formuleres og konsekvenserne belyses. Det er mit håb, at vi med dette oplæg til debat, kan finde løsninger, som vil sikre kolonihavernes bevarelse og fortsatte udvikling og vise, at haverne ikke blot er noget, vi bryster os af men også tager alvorligt – for fælleskabets skyld.

Uddrag af brev til miljø- og energiminister Svend Auken i anledning af lokale planer om nedlæggelse af en kolonihave.

»og afgørelsen kan ikke ændres. I skal være ude d 1/10. Hvad pokker skal vi gøre Auken? Alle vores sparepenge er gået til haveforeningen i alle disse år. Vi har selv gravet flere kilometer render til el-ledninger + drænrør, ikke en krone har vi kostet kommunen. Vores sociale samvær ligger fuldkommen i ruiner, især vores ældre mennesker er total knust. De ved godt, hvad der venter dem: Sommer efter sommer i ensomhed i deres lejlighed. Ensomhed kender vi ikke til i haveforeningen. Her tager vi os af de ældre og ensomme og dem, der har det svært i livet i forvejen. Mange af husene er rigtige gode og i god stand. Skal disse huse nu jævnes med jorden?«

Paradisets have

Et debatoplæg om kolonihavernes fremtid.

INDHOLD

Debattens hovedspørgsmål side 4-5

SYNSPUNKTER

Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen side 6-7
Kolonihaveforbundet for Danmark side 8-9
Kommunernes Landsforening side 10-11
Friluftsrådet side 12-13
Danmarks Naturfredningsforening side 14-15
By- og Boligministeriet side 16-17
Lejernes Landsorganisation side 18-19
Socialministeriet side 20-21
Boligselskabernes Landsforening side 22-23

BAGGRUND

De første kolonihaver var fattighaver side 24-25
En mand ved navn Jørgen Berthelsen side 26-27
Statens jordkøb har forhindret spekulation side 28-29
Kolonihaverne var også til debat i 70'erne side 30-31
Kolonihavernes plads i regionplanerne side 32-33

DE GRÅ SIDER

Landets kolonihaver/ haver og huse side 34-35
Kolonihaveforbundet/ kolonihaveønsker side 36-37
Hovedstadsområdet/ rundt i landet side 38-39
Langs jernbanerne/ haveforhold side 40-41
Bæredygtighed/ integration side 42-43
Internationalt/ i den store verden side 44-45
Arkitektens drøm/ noter side 46-47

LOKALISERING

Hvor skal kolonihaverne ligge

Hvis der fremover skal etableres nye kolonihaver, hvor skal de så ligge? Inde i byerne, i yderområderne eller bare på mere tilfældige og ledige arealer som hidtil?

Hvordan vil nye kolonihaver i de centrale bydele kunne etableres? Bør planlovens ekspropriationsmuligheder fx udnyttes?

Er der behov for yderligere kolonihaver i de nyere boligkvarterer i byernes udkanter?

Hvordan sikres det, at der er kolonihaver nok de steder, hvor folk bor – ikke mindst de mennesker, der ellers kun har få muligheder for at købe sig til oplevelser og frisk luft?

Hvordan kan evt. oprettelse af beboerhaver i tilknytning til større boligområder blive et af fremtidens krav?

RETSSIKKERHED

Sikring af kolonihaverne

Skal kolonihaverne beskyttes yderligere i fremtiden og i givet fald hvordan? Er der i øvrigt behov for en særlig sikring af de kolonihaver, som ligger inden for bygrænserne?

Hvilken rollefordeling skal der være mellem staten, amterne og kommunerne i relation til beskyttelse og regulering af kolonihaverne?

Hvilke økonomiske interesser og arealkrævende aktiviteter truer de eksisterende kolonihaver? Vil regeringens ønske om, at byvæksten skal reduceres ved en prioriteret genanvendelse og fortætning af de eksisterende byområder fx få betydning for kolonihaverne?

Kan bevarelsen af kolonihaverne sikres bedre ved en ændring af ejerforholdene til kolonihaverne? Ejet af staten, ejet af brugere eller lignede?

Er der behov for den samme beskyttelse af overnatningshaven og nyttehaven?

Er der et større behov for beskyttelse af kolonihaverne i hovedstadsområdet end i den øvrige del af landet?

Skal der ydes erstatning ved nedlæggelse af en kolonihave, og hvem skal i givet fald betale den?

Hvordan sikres det ved nedlæggelser af kolonihaver, at de svagest stillede kan flytte med til erstatningsarealer?

Kolonihaverne byen og miljøet

Hvilke muligheder er der for videreudvikling og fornyelse af kolonihaverne? Hvordan kan kolonihaverne fx indgå i Agenda 21-arbejdet?

Hvordan kan regler og vilkår for kloakering af kolonihaveområder administreres, og er der behov for lovændringer på området?

Hvordan kan kolonihaverne få bedre muligheder for at gennemføre »grønne« og eksperimenterende projekter? Skal der stilles økologiske krav til kolonihavernes udnyttelse? Hvilke?

Hvordan sikrer man, at kolonihaverne i den centrale del af de store byer åbnes og udvikles yderligere, så de i højere grad indgår som grønne områder til glæde for alle byens borgere?

På hvilke måder kan nye kolonihaver/nyttehaver bidrage til genopretning af socialt belastede boligområder, hvordan kan haverne i givet fald finansieres, og hvordan kan oprettelse af nye haver være et led i kvarterløftsprojekter og projekter til genopretning af gamle boligkvarterer?

Bør det sikres, at kolonihavernes fantasifulde »arkitektur« også kan opleves i nyere kolonihaver, og hvordan kan det i givet fald ske?

Hvordan skal fremtiden se ud

Skal Strukturdirektoratet have mulighed for at opkøbe eksisterende kolonihaver, og skal direktoratet gå stærkere ind i opkøb af jord til oprettelse af nye kolonihaver?

Vil der være fordele ved oprettelse af en central ventelisteordning, så der til enhver tid er et sikkert overblik over behovet for nye kolonihaver?

Skal kommunerne, amterne eller staten have pligt til at oprette nye kolonihaver, hvis der er behov for det?

Kan og skal kolonihaverne anvendes til fremme af integrationen mellem danskerne og indvandrere/flygtninge?

Hvilken social funktion kan kolonihaverne opfylde?

Hvordan skal kolonihaven se ud i det kommende århundrede for at opfylde bymenneskets behov for samvær, adspredelse og kulturel udfoldelse?

På hvilken måde påvirker den øgede velstand, de bedre fritidsvilkår og de grønne byer moderne menneskers behov for kolonihaver? Hvilken interesse har de yngre generationer i kolonihaverne?

Hvordan sikres det, at kolonihaver ikke udvikler sig til helårsbeboelse?

Kolonihaverne kan forsvinde hvis vi ikke passer på dem

Af Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen.

Et par nedlæggelsessager fra de seneste år har endnu en gang sat focus på kolonihaverne og deres eksistens i det moderne samfund. Nu bør det en gang for alle afklares, hvordan kolonihaverne sikres og udvikles.

Umiddelbart vil mange mene, at kolonihaverne generelt lever og har det godt. I talrige kommuner landet over betragtes kolonihaverne som et værdifuldt grønt gode for kommunens etagehusbeboere, og kommunerne har »sikret« haverne med lange lejekontrakter - ofte indgået via Kolonihaveforbundet. Hvad er så problemet? Hvorfor skal kolonihaverne pludselig hives op på scenen og udsættes for projektorlys?

Det skal kolonihaverne, fordi vi ellers risikerer, at de forsvinder - ikke her og nu, men langsomt, glide og med årene. Det kan ske, når kontrakterne udløber og kommunerne står over krav og ønsker om at bruge områderne til nye arealkrævende formål, når DSB sælger sine arealer fra, når vejanlæg og andre store fælles og almennyttige projekter skal gennemføres. Er de gældende kontrakter udløbet, kan kolonihaverne nedlægges helt uden økonomisk erstatning - og ofte til stor sorg for kolonihaverens lejere.

Man kan sige, at kolonihaverne lever og har det godt, så længe de er omfattet af velvilje. Slipper velviljen og den lokale »omsorg« op, så er kolonihaverens liv i realiteten helt ubeskyttet.

Et fritidstilbud

Kolonihaver anno årtusindeskiftet ligger langt fra tidligere tiders,

hvor de ofte fungerede som »nødhjælpkasser« for en del af de dårligst stillede i samfundet. Haverne i dag er fritidstilbud - steder hvor mennesker nok så meget søger ly for det hektiske dagligliv. Man dyrker jorden, fællesskabet og ikke mindst friheden. Friheden til i sommerhalvåret at bygge, bo, være sin egen og leve mere enkelt, måske primitivt, billigt og uforpligtende. Et liv, der er helt anderledes end det, man har i lejligheden derhjemme, hvor TV, girokort og nabo-støj kan være nok så påtrængende og gøre livet surt. Specielt byhaverne bidrager til forøgelsen af byboernes livskvalitet. Når haverne ligger i gang eller cykelafstand fra boligen, benyttes kolonihaven ikke alene i ferier og weekends, men stort set hele sommerhalvåret.

Bæredygtighed

Kolonihaverne er også dansk kulturhistorie, og de indgår som et væsentligt oplevelsesrigt grønt element i byerne. De er ofte populære gangstrøg i de tætte boligbebyggelser. Gennem de seneste år har haverne tillige i stadig stigende omfang fungeret som »udviklingsværksteder« for grønne løsninger på boligens miljøproblemer. Der eksperimenteres f.eks. med grønne spildevandsløsninger, kompostering, alternative energiformer og huse opføres helt eller delvist af genbrugsmaterialer. Temaet kolo-

– slipper velviljen og den lokale »omsorg« op, så er kolonihaverens liv i realiteten helt ubeskyttet.

– kolonihaverne i dag er fritidstilbud - steder hvor mennesker nok så meget søger ly for det hektiske dagligliv.

– temaet kolonihaver bør da også fremover komme til at indgå i kommunernes Agenda 21-strategier, der netop skal lægge op til lokalt engagement i at fremme en bæredygtig udvikling.

nihaver bør da også fremover komme til at indgå i kommunernes lokale Agenda 21-strategier, der netop skal lægge op til lokalt engagement i at fremme en bæredygtig udvikling.

Fastholde i byen

Når Miljø- og Energiministeriet nu har besluttet, at tage temaet om kolonihaver op til debat, skyldes det bl.a., at to konkrete sager om nedlæggelse af gamle bynære kolonihaver inden for det seneste år har mindet os om, at den »gode vilje« ikke altid er nok til sikring af kolonihaverne – især ikke de værdifulde byhaver.

Bykolonihaven er under pres dels af de stigende grundpriser, og dels fordi de kan ligge på byarealer, som er attraktive til oprettelse af boliger eller erhverv. Men også kolonihaverne i byzone i byernes periferi kan blive underlagt pres i forhold til kommunernes ønsker om oprettelse af boliger og institutioner.

Det vil være en uheldig udvikling af en byfunktion, som bør kunne fastholdes i bymiljøet og integreres i byernes grønne træk i samspil med byens andre friluftaktiviteter og samtidig bidrage til at kvalificere det at bo i byen – også for den lavere lønnede del af befolkningen. Bevarelsen af kolonihaverne skal derfor gives højere prioritet - kolonihaverne skal sikres og udvikles. Men hvordan kan det gøres det helt konkret?

Erstatning

Skal kolonihaverne sikres ved ny lovgivning på området, og hvordan

skal en sådan lovgivning i givet fald »skrues sammen«? Eller sikres haverne tilstrækkeligt ved den beskyttelse som de i dag og fremover kan gives af amterne og kommunerne? Skal haverne kunne nedlægges mod tilvejebringelse af fuldgod erstatningsjord, og skal der ved nedlæggelse af kolonihaver ydes erstatning til kolonihaveejerne for deres eventuelle udgifter til flytning af huse og beplantning, samt byggemodning af ny jord?

Flere haver

Og hvordan skal haverne udvikles? Skal kolonihaven være et tilbud til moderne mennesker, et tilbud om frihed, fred, selvorganisering og gensidig tillid. Eller skal haverne reguleres, opmåles af landmålere, planlægges af landskabsarkitekter, kloakeres og lokalplanreguleres med krav om valg af hustyper, farver og materialer? Skal haveområderne udvikles med grønne løsninger på tidens miljøproblemer, eller skal de bare have lov at være, som de er?

Hvor skal fremtidens haver ligge? Er der behov for flere? Skal kolonihaverne i højere grad åbnes og indgå som led i byens grønne offentligt tilgængelige områder? Hvem skal eje jorden, og hvordan sikres det, at kolonihaverne fortsat er så billige at leje, at også de økonomisk ringere stillede kan være med?

Alle disse spørgsmål – og mange flere – er centrale emner af betydning for, hvorledes en eventuel fremtidig regulering skal indrettes. Miljø- og Energiministeriet ser frem til en spændende debat.

– skal kolonihaverne sikres ved ny lovgivning på området, og hvordan skal en sådan lovgivning i givet fald »skrues sammen«?

– bykolonihaven er under pres dels af de stigende grundpriser, og dels fordi de kan ligge på byarealer, som er attraktive til oprettelse af boliger eller erhverv.

– skal kolonihaven være et tilbud til moderne mennesker, et tilbud om frihed, fred, selvorganisering og gensidig tillid. Eller skal haverne reguleres, opmåles af landmålere, planlægges af landskabsarkitekter, kloakeres og lokalplanreguleres med krav om valg af hustyper, farver og materialer?

Kvæl ikke friheden i regler og krav

Af Ivan Larsen, formand for Kolonihaveforbundet for Danmark.

Kolonihavernes antal kulminerede omkring 1950 med 62.000 haver, og med dem, der ikke var tilsluttet forbundet, var antallet oppe omkring 100.000.

Antallet af kolonihaver, der er tilsluttet forbundet i 1999, ligger på ca. 40.000 haver. Årsagen til det faldende antal er tildels, at der bliver nedlagt haver, bl.a. når der anlægges nye veje – senest ved broforbindelsen til Sverige.

Når der ikke oprettes nye haver til erstatning for dem, der nedlægges,

er årsagen i nogen grad den politik, der bliver ført. Ved oprettelse af nye haveforeninger stiller myndighederne i dag meget store krav til områdernes tekniske standard. Her tænker jeg på, at der nogle steder kræves kloakering, som er med til at fordyre byggemodningen af et område ganske betydeligt. Det indebærer, at befolkningsgrupper som unge mennesker med børn, pensionister og fx arbejdsløse ikke har råd til at betale de mange penge, det koster, at være eller blive en lykkelig ejer af en kolonihave.

Mere end grønsager

Nutidens kolonihave-idé ligger heldigvis langt fra det, der var meningen og tanken med kolonihaver i gamle dage, hvor det primært var for at skaffe et tilskud til kosten. Naturligvis er der også mange, der bruger deres kolonihaver som et velkomment tilskud til det daglige forbrug af grønsager. Så for mange, der kun har en almindelig pension, kan kolonihaven være en ganske god hjælp i hverdagen. Men ofte er det tætte netværk i haveforeningen det centrale. Det minder meget om det gamle landsby-miljø, hvor man holder øje med hinanden, uden at rende hinanden på dørene.

Er du på ferie, vander naboen dine blomster og ser efter din have, så der ikke kommer ubudne gæster. Og holder du en lang ferie, bliver græsplænen måske også klippet – selvom lange ferier sjældent er noget for kolonihavefolket. Det er svært at undvære de små haver i længere tid af gangen.

Det offentlige regulerer

Det kniber med oprettelse af nye kolonihaveområder, og der er ikke mange under opførelse. Men når det skete, var der straks nogle raske folk, der »målte op, satte pæle i jorden og trak snore«, så folk kunne

– i de sidste 50 år er antallet af kolonihaver under Kolonihaveforbundet faldet med 22.000 på grund af store offentlige anlægsarbejder og vejprojekter som fx Øresundsforbindelsen.

– for folk med en almindelig pension er kolonihaven ikke kun en økonomisk gevinst. Den udgør også et netværk – socialt og menneskeligt.

– vi skal sørge for, at der ikke stilles for store krav til kolonihaverne – som fx kloakering – for så når vi hurtigt et punkt, hvor de mennesker, der har det økonomisk dårligst, ikke kan være med mere.

finde ud af hvilket jordstykke, der var deres kolonihave.

I dagens Danmark skal alt jo være reguleret, så nu skal der en landmåler til for at sætte haverne af, og der skal en landskabsarkitekt til for at tegne foreningen. Kommunerne laver lokalplaner og stiller en masse krav om, hvad der må ske på området, hvordan husene skal bygges, og hvilke farver der må anvendes. Så der er ikke meget tilbage af de frie forhold, som kolonihavefolket er så kendt for. Fantasien er blevet stækket.

Grønne områder

Et andet problem er kravet om kloakering. Det er så stor en økonomisk byrde, at mange af vore medlemmer ikke har råd til at beholde deres haver.

Et lyspunkt er, at flere kommuner i dag opfatter kolonihaverne som en del af kommunens grønne områder, så vi får lov til at blive liggende og bliver opfattet som en park i lighed med byernes øvrige grønne områder.

Tidligere var det kolonihavefolkets største problem, at haverne lå på kommunal overskudsjord, som kommunerne ikke havde brug for her og nu. Men senere, måske kun 10 år efter, når byen igen skulle udvide og bruge jord, så blev haverne sagt op, og folk blev henvist til et nyt område. Det var tit en meget stor belastning, som mange ikke orkede. De havde ikke kræfter til at starte forfra. Desuden var den jord, der mange gange blev stillet til rådighed, ikke af den bedste kvalitet. Områderne kunne være gamle nedlagte lossepladser, hvor der var kørt noget overskudsjord på.

Politikerne har øje på os

Som formand for Kolonihaveforbundet for Danmark, ser jeg lyst

på kolonihavernes situation, bl.a. fordi vi på nogle områder har fået gode lejekontrakter, der rækker et godt stykke ind i det næste årtusinde. Desuden har vi stor bevidsthed inden for næsten alle politiske partier.

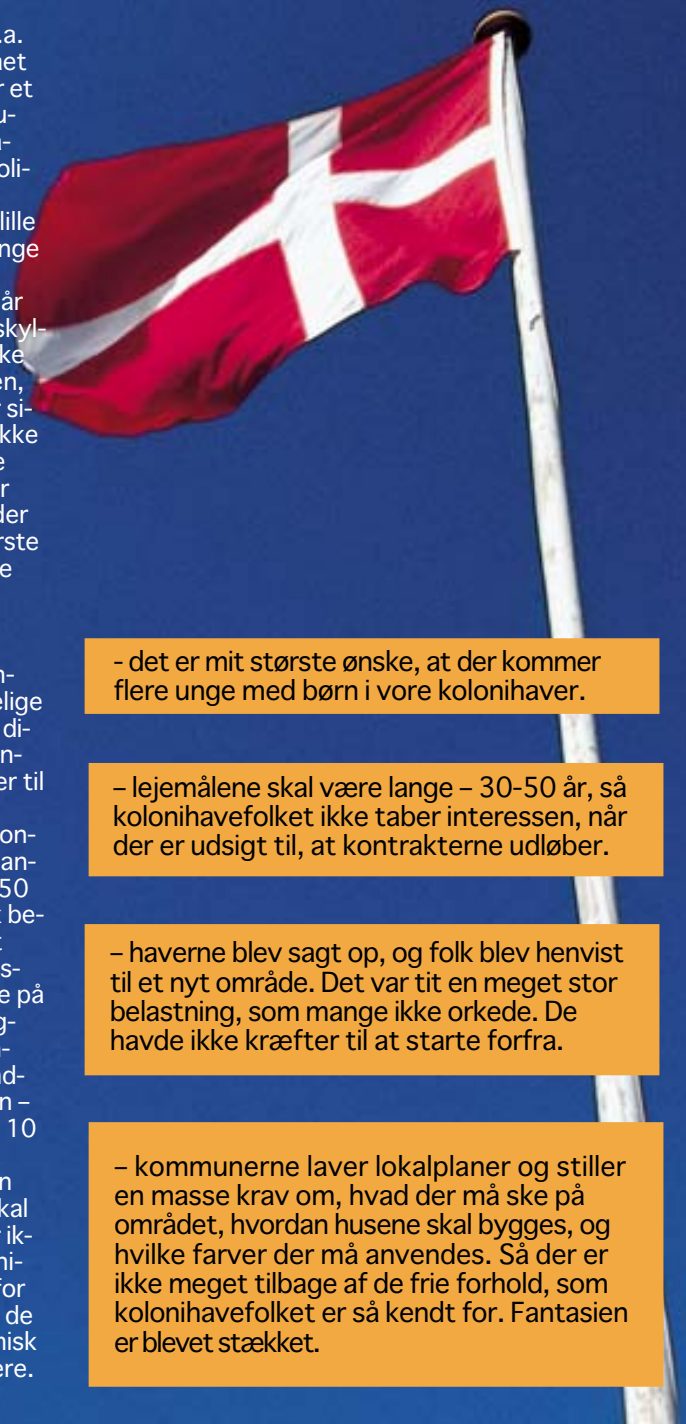
Hvis jeg skulle komme med et lille hjertesuk, skulle det være, at unge mennesker med små børn ikke sætter kolonihaven højt nok, når de prioriterer deres fritid. Det skyldes måske, at nutidens unge ikke har samme tilknytning til jorden, som tilfældet var for bare 25 år siden. Jeg vil sige til dem, at de ikke ved, hvad de går glip af, og ikke mindst hvad deres børn ikke får lov til at opleve i naturen, når der sås og høstes. Derfor er mit største ønske, at der kommer flere unge med børn i vore kolonihaver.

I mange år fremover

Med hensyn til indgåelse af kontrakter, så er den mest almindelige fremgangsmåde, at det foregår direkte med forbundet, der så genudlejer på de samme betingelser til de lokale foreninger.

Det er uhyre vigtigt, at de lejekontrakter, som indgås, gælder i mange år – og her taler vi om 30 til 50 år. Det er vores erfaring, at folk begynder at tabe interessen for at vedligeholde haverne på det tidspunkt, hvor man kan se en ende på lejemålet. Derfor er det også vigtigt at vi, 10 til 15 år før en kontrakt udløber, går ind og forhandler en forlængelse af kontrakten – med staten har vi en grænse på 10 år.

Ingen kan påstå, at kolonihaven har overlevet sig selv. Men vi skal være opmærksomme på, at der ikke stilles for store krav til kolonihaverne – som fx kloakering – for så når vi hurtigt et punkt, hvor de mennesker, der har det økonomisk dårligst, ikke kan være med mere.

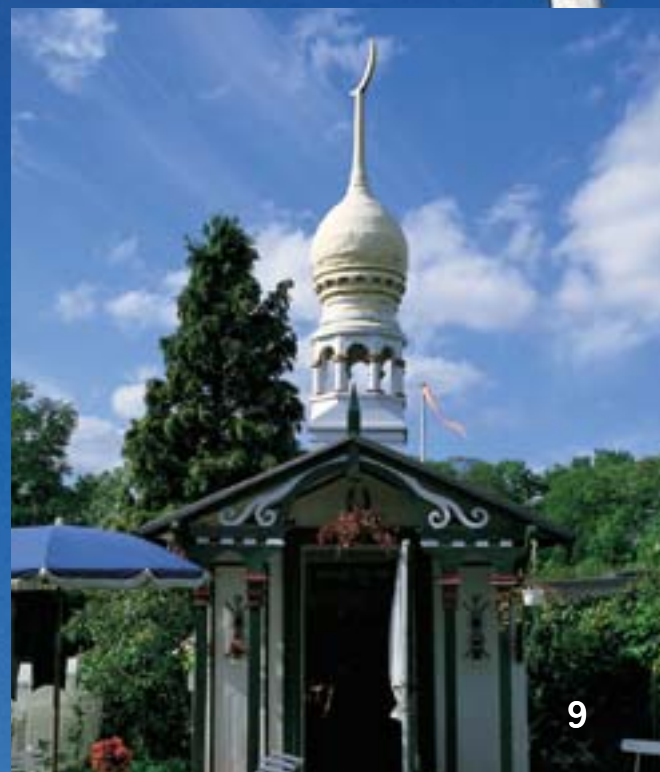

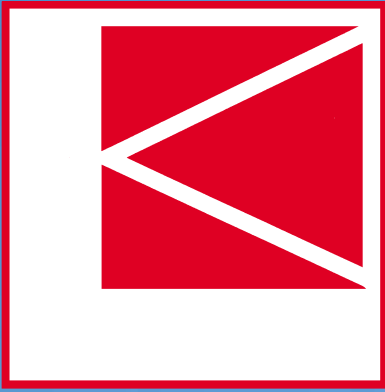
– det er mit største ønske, at der kommer flere unge med børn i vore kolonihaver.

– lejemålene skal være lange – 30-50 år, så kolonihavefolket ikke taber interessen, når der er udsigt til, at kontrakterne udløber.

– haverne blev sagt op, og folk blev henvist til et nyt område. Det var tit en meget stor belastning, som mange ikke orkede. De havde ikke kræfter til at starte forfra.

– kommunerne laver lokalplaner og stiller en masse krav om, hvad der må ske på området, hvordan husene skal bygges, og hvilke farver der må anvendes. Så der er ikke meget tilbage af de frie forhold, som kolonihavefolket er så kendt for. Fantasien er blevet stækket.

Kolonihaven er kun én blandt mange brikker i det kommunale puslespil

Af Kommunernes Landsforening.

Trivlsen i byerne hænger sammen med helheden i aktiviteter og udfoldelsesmuligheder. Der skal være plads til boliger, arbejdspladser, forretninger, veje, idrætsklubber, biblioteker, teatre, biografer, skoler, børnehaver, plejehjem, grønne områder og meget mere. Vi ønsker os af byen, at den imødekommer vores behov, og eftersom vi er forskellige, er vores ønsker til udfoldelsesmulighederne i byerne også forskellige.

Det er kommunalbestyrelsernes opgave at skabe sammenhæng og helhed i al dette, og at skabe en struktur som kan tilfredsstille flertallets ønsker til byen og dens tilbud. I den proces skal de forskellige behov og ønsker for byerne afvejes overfor hinanden. Det er samtidig kommunalbestyrelsens opgave at tage hensyn til mere overordnede og generelle behov. Det kan være krav som lovgivningen stiller, eller det kan være strukturelle behov, f.eks. erhvervsudviklingsmæssige.

Kommunerne har vidt forskellige brikker til rådighed, når puslespillet skal lægges. Nogle kommuner er bebygget tæt, og andre har strand, skov og åbent land. Nogle kommuner ligger tæt ved større bysamfund, mens andre ligger fjernt fra centrene. Nogle har megen industriproduktion, mens andre huser serviceerhverv og detailhandel. Puslespillet danner derfor meget forskellige billeder landet over.

Det er ikke altid, at brikkerne pas-

ser sammen. Ønskerne til byerne spænder fra flere kolonihaver, mere bynær skov, flere såkaldte blå oaser (søer og åer), flere indkøbsmuligheder, flere arbejdspladser, flere boliger, flere parkeringspladser, flere torve og pladser, flere idrætsanlæg, flere kulturinstitutioner og flere cafeer og restauranter. Det er alle aktiviteter, som gør krav på plads i byen. Ikke alle kan få deres ønsker opfyldt, og når brikkerne skal lægges, træffer kommunalbestyrelserne beslutning om, hvilke nogle aktiviteter der bliver plads til, og hvilke der må vige. Sådan må det nu en gang være. Tidligere var bykerne meget tæt bebyggede. Der var meget be-

– tidligere var bykerne meget tæt bebyggede, og den gang havde kolonihaverne deres storhedstid. Men meget har ændret sig siden.

– det er kommunalbestyrelsernes opgave at skabe sammenhæng og helhed og skabe en struktur som kan tilfredsstille flertallets ønsker til byen og dens tilbud.

– det er regeringens ønske, at byvæksten skal reduceres ved en prioriteret genanvendelse og fortætning af de eksisterende byområder. En gennemførelse af denne politik vil uundgåeligt ramme kolonihaverne.

– den øgede velstand har skabt andre muligheder for frisk luft og friluftaktiviteter, og har derfor også mindsket efterspørgslen efter kolonihaverne.

grænsede friarealer i tilknytning til etagebyggeri, hvor forhuse og baghuse var klinet så tæt sammen, at lyset havde svært ved at trænge ned på det trange gårdareal. Her havde kolonihaverne deres storhedstid, og familierne kunne søge ud i lys og luft og oven i købet supplere kosten med hjemmedyrkede grøntsager.

Meget har ændret sig siden den gang. Saneringen af karreer og baggårde har betydet bedre plads i dagligdagen. Væk er skure og garager, og der er i stedet blevet grønt med plads til børnenes leg, bænke og grillen til de lune sommeraftener.

Den øgede velstand har skabt andre muligheder for frisk luft og fri-luftsaktiviteter, og har derfor også mindsket efterspørgslen efter kolonihaverne. Charterrejser, sejlerferie, bilferie og sommerhuset er nogle af de fritidsaktiviteter, som har erobret vores tid, på bekostning af kolonihavehuset. Udbygningen af parcelhus- og forstads-kvarterer, hvor hvert hus har sin have, har også stor betydning for udviklingen.

For mange har det derfor ikke været nødvendigt at søge kolonihaven for at se solen, og kolonihavens betydning for byerne og borgerne er blevet en anden. I dag er det snarere et bynært sommerhus, man kan flytte ud i, i sommerhalvåret eller i weekenderne. I nogle kolonihave-områder trives også det gamle nabo- og landsbyfællesskab, som er udvisket i byområderne.

Presset på byerne er samtidig vokset. Grundpriserne i byerne er stigende, og flere og flere er villige til at betale stadig mere for centralt beliggende grunde. Kommunerne har søgt at skabe bedre plads ved at inddrage mere areal til byerne således, at byerne nu udgør omkring 6 pct. af landets areal. Men også denne praksis er under pres. Det er regeringens ønske, at byvæksten skal reduceres gennem en prioriteret genanvendelse og fortætning af de eksisterende byområder. En gennemførelse af denne politik vil uundgåeligt ramme kolonihaverne, fordi kolonihaverne ofte

er anlagt på udlejet jord. Jorden er ofte ejet af kommunen eller staten med henblik på senere byggeri, men indtil da udnyttes jorden til kolonihaveformål.

Den generelle samfundsudvikling, regeringens ønsker om byfortætning, placeringen af virksomheder og detailhandel centralt i bymiljøet - med tilhørende trafik- og parkeringsmæssige konsekvenser - samt bevarelsen af „byens grønne lunger“, kolonihaver osv., stiller kommunerne over for en række modstridende interesser. På baggrund af en lokal afvejning af forholdene er det kommunernes opgave at prioritere og skabe helhed, herunder sammenhæng mellem bolig, erhverv, trafik og rekreative formål - også selvom der er umiddelbart modstridende interesser.

Det er denne lokale afvejning mellem forskellige interesser, der er grundlaget for den kommunale planlægning. Kompetencen til at foretage prioriteringen er tillagt det lokale demokrati, blandt andet fordi borgerne derved får mulighed for at påvirke beslutningerne i det område de bor. Et lokalt demokratisk styre sikrer den største tilfredshed, selvom vi ikke alle altid kan blive tilfredse med beslutningerne.

Tilbage står udfordringerne for kolonihaverne i forhold til dagens Danmark. Kolonihavernes rolle bliver en anden, her hvor vi står ved begyndelsen til det nye århundrede. Der er behov for åbent at drøfte, hvordan nye roller kan bringes i anvendelse og indgå i bylivet. Kolonihaven kan være en (nytte)have, et værested, et fristed, et socialt netværk.....

Kolonihaverne vil fortsat være en brik i de lokale puslespil, og kommunerne vil godt være med til at diskutere nye roller og muligheder, så kolonihaverne bevarer deres betydning for helheden i byerne. De frie arealer i byerne er stærkt begrænsede, og der er mange forskellige ønsker til udnyttelsen. Med det lokale demokrati kan fordele og ulemper afvejes med fokus på lokalsamfundet og til gavn for borgerne i lokalområdet.

– kompetencen til at foretage prioriteringen er tillagt det lokale demokrati, bl. a. fordi borgerne derved får mulighed for at påvirke beslutningerne i det område, de bor i. Et lokalt demokratisk styre sikrer den største tilfredshed, selvom vi ikke alle altid kan blive tilfredse med beslutningerne.

– kolonihavernes rolle bliver en anden, her hvor vi står ved begyndelsen af det nye århundrede. Der er behov for åbent at drøfte, hvordan nye roller kan bringes i anvendelse og indgå i bylivet.

Vi skal sikre kolonihaverne i byen

Af Jens Bilgrav-Nielsen,
formand for Friluftsrådet.

Den mest omfattende friluftskativitet i Danmark er uden tvivl have- og haveudnyttelsen. Det er ikke alene et spørgsmål om oplevelser og rekreation. Haveudnyttelsen giver forståelse for og indsigt i, hvordan vores livsstil påvirker naturen, miljøet og vilkårene for de kommende generationer. Hvad parceller og haver er for den enkelte husejerfamilie, er kolonihaven for beboerne i etageejendomme og i tæt-lav bebyggelser.

Netop kolonihaverne er trængt i disse år. I 1985 beskrev Folketinget kolonihavernes rekreative betydning. Man pegede på, at ved at udlægge kolonihaver kunne »befolkningen ikke alene sikres dyrkningshaver men også tilbydes større mulighed for et sundt, rekreativt friluftsliv ikke alene i kontakt med naturen, men også med større forståelse for naturens kredsløb«. Det var i 1985. I de mellemliggende år har man ikke formået politisk at sikre kolonihaverne og byens friarealer. 15 år senere er der ikke så meget at have idealismen i. Byens friarealer er ofte få og små, omend af stor betydning for beboerne. Områder med kolonihaver inden for bygrænsen er blevet færre og færre. Andre arealinteresser har presset de grønne åndehuller ud af byen.

Det er vigtigt, at de resterende kolonihaver inden for bygrænsen sikres, så de ikke uden videre nedlægges for at give plads til andre byfunktioner.

Livskvalitet og livsglæde

På tærsklen til år 2000 handler tendenser i samfundet om personligt ansvar, om at drage omsorg for og vise hensyn til andre og i fællesskab skabe en bedre fremtid. Kolonihavelivet er i den henseende et mål i sig selv, men det er også et middel til at udvikle livskvalitet, alene eller i kraft af det sociale samvær. Kolonihavelivet fremmer både fysisk og psykisk velvære. Friluftsrådet sætter friluftsliv i tæt relation til hverdagen. Friluftsliv er ikke en luksus, der kun dyrkes i weekender og ferier, det er også de daglige oplevelser på vej til og fra skole og arbejde eller på aftenuren med hunden. Det drejer sig kort

sagt ikke kun om den store natur, men også om mulighederne for at få de små friluftsoplevelser i hverdagen, som kan give livet kvalitet. Og her har kolonihaven meget at byde på.

Kan lovgivning redde dem

Naturbeskyttelsesloven har bestemmelser, der sikrer bestemte former for natur i det åbne land. En tilsvarende sikring findes ikke i byerne.

Den øvrige lovgivning, som medvirker til at regulere byernes fysiske indretning, indebærer heller ikke en sikring af kolonihaver og grønne områder. Måske derfor er byens grønne områder i dag truet.

Da skoven i Danmark var truet af for voldsom skovning indførte vi en fredsskovsforordning, der fastlagde en generel sikring af skovene.

Da vandhuller og diger m.m. i det åbne land var truet som biotyper, indførte vi ved lov en generel beskyttelse af disse naturtyper. Nu er turen kommet til *byens grønne områder, herunder kolonihaverne*.

Er det ikke tiden at overveje beskyttelse af disse vigtige og populære grønne åndehuller i byen?

Del af byens grønne liv

Tidligere var mange kolonihaveområder i byerne hegnet, lukket og aflåst. Områderne var forbeholdt kolonihaveejerne. Andre måtte nyde de små grønne oaser udefra. Friluftsrådet har med glæde konstateret, at mange kolonihaveområder i byen nu er åbne for offentligheden. Der findes imidlertid stadigvæk kolonihaveområder, der er lukkede for almenheden og som derfor bør åbnes.

En oplagt ide er måske at placere små kolonihave-enklaver i nogle af byens større, grønne områder. Det skaber liv og giver byens borgere mulighed for oplevelser. Men konkrete forslag bør i hvert enkelt tilfælde overvejes nøje, da en sådan »privatisering« af byens grønne områder, i et vist omfang udelukker andre fra brug af byens ofte sparsomme friarealer.

Kolonihaver hører byen til. Dette udelukker selvfølgelig ikke, at der fortsat bør etableres spændende

– det er vigtigt, at de resterende kolonihaver inden for bygrænsen sikres, så de ikke uden videre nedlægges for at give plads til andre byfunktioner.

– da skoven, vandhullerne og digerne var truet, fik vi dem beskyttet ved lov. Er det ikke på tide at overveje en beskyttelse af de grønne områder, herunder kolonihaverne, som vigtige og populære åndehuller i byen?

– skal vi sikre kolonihavernes fortsatte bevarelse, skal vi have skabt en forståelse – især hos de nuværende ejere – for, at arealerne også fremover skal benyttes til kolonihaver.

kolonihaveområder i nedlagte grusgrave i byernes randzoner, i de større grønne bykiler eller i forbindelse med eksempelvis bynær skovrejsning. Men kolonihaven har som rekreativt element sin naturlige placering i byen. Indsatsen for sikring af kolonihaver bør derfor især fokusere på havernes fortsatte muligheder for at eksistere inden for bygrænsen. Kommunerne bør i deres planlægning overveje at konvertere ubenyttede arealer – bl.a. erhvervsområder – til kolonihaveformål eller parkformål.

Nyt liv til kolonihaverne

Brugen af kolonihaver har ændret sig over årene, og sådan vil det fortsætte.

- Men er der nogle udviklingstræk, som vi bør fremme?
 - Hvilke af nutidens og fremtidens problemer kan kolonihaven være med til at løse?
 - Bør der tages initiativer til at eksperimentere med at give forskellige kolonihaveområder forskellige udtryk?
 - Hvordan kan kolonihaven blive attraktiv for børnefamilierne?
 - Hvordan kan vi skaffe efterlønsmodtagere, førtids- og folkepensionister lidt jord at rode i?
 - Kan kolonihaver fremme integrationen af »nye danskere« fra andre lande?
 - Hvordan får vi livet i kolonihaverne til at udvikle sig i en mere bæredygtig retning, hvor stofkredsløb, recirkulation af vand og næringsstoffer er i fokus?
- Der er talrige muligheder.

Ejerskab til jorden

Mange af de arealer, som kolonihaver ligger på, er ejet af forskellige offentlige myndigheder. I langt de fleste tilfælde ejer kommunerne jorden, men også Fødevarerministeriet, Banestyrelsen og DSB ejer jord. Kun få kolonihaveforeninger ligger på jord, som er ejet i fællesskab af foreningens medlemmer.

Skal vi sikre kolonihavernes fortsatte bevarelse, skal vi have skabt en forståelse – især hos de nuværende ejere – for, at arealerne også fremover skal benyttes til kolonihaver.

Der er brug for nye tanker om ejerskabet til jorden. Det kan være, at ejerskabet til jorden fremover skal overtages af andre? Hvorfor skal plejehjemmet, boligforeningen og skolen ikke være de formelle ejere af et areal, som benyttes til kolonihavedyrkning?

Boligforeningen kan tilbyde dyrkningshaver til beboerne. Skolerne og de dertil knyttede skolefritidshjem og skolefritidsordninger kan i langt højere grad benytte havedyrkningen i en målrettet undervisning. Det er en aktivitet, der gi-

ver spændende oplevelser og skaber en forståelse hos børnene for naturens kredsløb.

Fastholdelse og udvikling

Kolonihavesagen fortjener bedre vilkår for sit virke. Kolonihaveområderne må sikres og udvikles. Friluftsrådet anbefaler derfor:

- at statslige, amtskommunale og kommunale myndigheder tager initiativ til at sikre byens grønne områder, herunder kolonihaverne.
- at kommunerne konverterer ubenyttede arealer – bl.a. erhvervsområder – til kolonihaveformål eller parkformål.
- at ejere af kolonihavearealer får information og forståelse for, at kolonihaver har et socialt, sundhedsmæssigt og kulturelt formål.
- at indsatsen for sikring af kolonihaver især fokuserer på havernes muligheder for fortsat at eksistere inden for bygrænsen.
- at der eksperimenteres med nye ejerskabsformer til kolonihavearealerne.
- at der i højere grad arbejdes med at integrere kolonihaveområderne som en del af byens grønne struktur for alle byens borgere.
- at kommunerne, som led i et lokalt engagement til fremme af en bæredygtig udvikling, i deres Agenda 21 planer både sikrer og målretter udviklingen af byens grønne områder.

– det drejer sig kort sagt ikke kun om den store natur, men også om mulighederne for at få de små friluftsoplevelser i hverdagen, som kan give livet kvalitet.

– der findes imidlertid stadigvæk kolonihaveområder, der er lukkede for almenheden og som derfor bør åbnes.

– kan kolonihaver fremme kontakten til og integrationen af »nye danskere« fra andre lande?

Kolonihaverne skal beskyttes i fremtiden

Af Poul Henrik Harritz, præsident for Danmarks Naturfredningsforening.

Små huse. Det ene år er de røde. Året efter grønne. I mange af dem er der plads til en briks eller to. Små haver, der lægger plads til uanede mængder af glæde og grøntsager. De graves igennem år efter år. Lægges om. Træer flyttes. Bede etableres. Steder i konstant forandring.

Kolonihaver er i dag en vigtig del af byernes grønne områder og udgør et fantastisk tilbud til byens beboere: Ikke alene giver haverne mulighed for rekreation og oplevelser, – have dyrkning giver også børn og voksne mulighed for kontakt med naturen og større forståelse for kredsløb og økologi. Samtidig er haverne vigtige levesteder for fugle og smådyr.

De grønne områder skal ligge tæt på og være en del af vores hverdag. Så bliver de også vigtige for vores sundhed. Men de skal ligge tæt på vores bolig for at blive brugt. Undersøgelser viser, at naturoplevelser modvirker stress og har en positiv indflydelse på folks sundhed og trivsel.

Grønne områder giver også et bedre klima, og erfaringer fortæller, at hvis haveområder dyrkes med en rig biologisk mangfoldighed kan de fremme dyrelivet i byen.

Fornyet interesse

I de senere år har vi heldigvis set en fornyet interesse for de nære og

grønne kolonihaver. Selv om mange kommuner har udlagt nye kolonihaveområder, er der de fleste steder i dag mange års ventetid på at få sådan et lille paradis.

Den øgede interesse for kolonihaver er en følge af befolkningens stigende interesse for de værdier, der ligger i oplevelse af naturen. Have dyrkning og produktion af egne fødevarer er igen kommet i fokus. Hvor kolonihaverne oprindeligt blev anlagt for at kunne dyrke grøntsager som supplement til en ellers fattig kost, så dyrkes mange haver nu for at få økologiske grøntsager uden brug af sprøjtemidler.

Flere beboer- og skolehaver

Et godt alternativ til traditionelle kolonihaver er *beboerhaver* udlagt i fællesarealerne i byens boligområder. Der kan være tale om enten permanente haver til stuelejlighederne eller dyrkningshaver for flere beboere. Det særlige ved beboerhaver er, at de giver brugerne let adgang til aktive naturoplevelser tæt på boligen. Samtidig forøger de ofte

– den tid, hvor kolonihaver var en »anderangs-udnyttelse« af byarealerne, skal være slut. Nu skal de ikke længere vige for at give plads til biler, virksomheder eller boliger.

– der skal være offentlig adgang til haveområderne, så også »passive brugere« kan få glæde af de grønne åndehuller i byen.

– udviklingen mod mere økologisk have dyrkning skal støttes.

– der bør udskrives en konkurrence om fremtidens kolonihave med fokus på økologi og natur.

– grønne områder giver også et bedre klima, og erfaringer viser, at hvis haveområder dyrkes med en rig biologisk mangfoldighed, kan de fremme dyrelivet i byen.

friarealernes naturindhold og kan være med til at give hele boligområdet et oplevelsesmæssigt løft. Af en rapport udgivet af Statens Byggeforskningsinstitut i 1998 fremgår det, at »Den indsats i og personliggørelse af sit bomiljø, der ligger i indretning og dyrkning af sin (stue)have, har vist sig at have en positiv virkning på, hvor tilfreds man er med sin boligsituation«. Netop fordi beboere kan etablere inden for boligbebyggelse egne friarealer, og dermed ikke forudsætter nye arealudlæg i byen, bør beboere støttes og fremmes.

Også små dyrkningshaver ved skoler er et vigtigt byøkologisk element, som kan give børn mulighed for at få en bedre forståelse for, hvordan produktion af fx grøntsager indgår i naturens kredsløb. Disse haver bør derfor støttes og sikres gode vilkår i byerne. Det er hos børn, at forandringer i de grundlæggende holdninger har størst effekt, og at give børn større indsigt og viden om økologi og natur er derfor en vigtig forudsætning for en bæredygtig udvikling.

Økologi og offentlig adgang

Det er vigtigt at sikre, at så mange som muligt kan få glæde af de naturoplevelser, som kolonihaverne tilbyder.

Der skal være offentlig adgang til haveområderne, så også »passive brugere« kan få glæde af de grønne åndehuller i byen. Samtidig skal udviklingen hen imod mere økologisk have dyrkning støttes og styrkes.

Der bør også sættes på mere byøkologi i kolonihaverne: For eksempel opsamling af regnvand, udnyttelse af solenergi og kompostering af haveaffald. Det kunne ske ved at støtte den form for fællesaktiviteter i haveforeningerne.

Flere og bedre haver

For at fastholde og udvikle landets kolonihaveområder anbefaler Danmarks Naturfredningsforening:

- at der udskrives en *konkurrence om fremtidens kolonihaver* med fokus på flere økologiske initiativer. Konkurrencen skal blandt andet belyse mulighederne for at udvikle kolonihaverne som et by-økologisk element, og give bud på hvordan haveområderne i højere grad kan indgå i byernes parkstruktur med adgang og tilbud også for »ikke-brugere«. Endvidere skal konkurrencen udvikle ideer til styrkelse af økologiske initiativer såvel hos den enkelte havebruger som ved fællesaktiviteter i en eller flere haveforeninger.

- at eksisterende og nye haver beskyttes i højere grad end det er tilfældet i dag, fx gennem udpegning af særlige beskyttelseszoner i region- og kommuneplanerne.

- at fredning af kolonihaveområder overvejes for enkelte haveforeninger – fx alle centralt beliggende haveforeninger i større byområder.

- at etablering af nye kolonihaver indgår i kommunernes Agenda 21-planer, som netop skal lægge op til et lokalt engagement i at fremme en bæredygtig udvikling.

- at nye kolonihaver i større grad placeres nær på eller i boligområder og lægges i gang- eller cykelafstand fra byernes beboelsesområder samt hensigtsmæssigt i forhold til kollektiv trafik.

- at nedlæggelse af kolonihaver automatisk udløser oprettelse af mindst et tilsvarende antal nye haver centralt placeret i byen.

Den tid, hvor kolonihaver var en »andenrangs-udnyttelse« af byarealerne skal være slut. Nu skal de ikke længere vige for at give plads til biler, virksomheder eller boliger. Kolonihavernes fremtid skal sikres. Det vil give grønne byer og mere miljøbevidste danskere.

– beboere, som etableres på fællesarealerne i byens boligområder, er et godt alternativ til den traditionelle kolonihave.

– beboere kræver ikke nye arealudlæg i byerne og bør derfor fremmes.

– også små dyrkningshaver ved skoler er et vigtigt byøkologisk element, som kan give børn mulighed for at få en bedre forståelse for, hvordan produktion af fx grøntsager indgår i naturens kredsløb.

De bynære kolonihaver bør bevares

Selv om bybefolkningen har fået bedre adgang til det grønne i byerne, er der fortsat behov for at komme væk fra byboligen.

Af By- og Boligministeriet.

Det er en central målsætning i den bypolitiske perspektiv- og handlingsplan "Fremtidens by", at vores byer skal være sunde, smukke og spændende. Bevaring og etablering af flere grønne områder i byen er et væsentligt element i opfyldelsen af denne målsætning.

Byens natur spiller en vigtig rolle for udformningen af byrummet og dermed i bypolitikken, og et af indsatsområderne i perspektiv- og handlingsplanen er derfor også projekter om vand og grønne elementer i udvalgte byområder, der adskiller sig fra hinanden med hensyn til lokalisering, naturgrundlag og størrelse. Formålet med projekterne er at skabe modeller for den fremtidige planlægning og gennemførelse af naturprojekter i byen. Umiddelbart synes der at være størst behov for at rette den fremtidige indsats mod forstadsbebyggelsernes »nødlidende« natur, byernes havne- og erhvervsområder og de grønne kiler fra land til by.

Den grønne struktur

Det betyder ikke, at den eksisterende bynatur, som f.eks. kolonihaverne ikke er i fokus. Byens grønne områder er ikke kun parker og grønne anlæg. Også de grønne gårdanlæg, boligfrierealer, de private haver og kolonihaverne giver byens beboere et grønt fristed tæt på deres bolig, og grønne arealer ved institutions- og erhvervsbyggeri er med til at præge det synsmæssige indtryk. Disse ubebyggede grønne arealer udgør tilsammen byens grønne struktur.

Kolonihaverne udgør et specielt og meget oplevelsesrigt element i den grønne struktur og er med sin historiske forankring en del af vores

kulturmiljø.

Kolonihaven er et byfænomen. Da kolonihaverne blev oprettet for ca. 100 år siden, var hensigten, at de skulle være et grønt supplement til husholdningen og give frisk luft og en sund beskæftigelse til mange af de byboere, som levede i den tids tætte byrum med små mørke baggårde og usunde boliger.

Vigtige funktioner

Siden de første kolonihaver blev etableret, er de centrale bydele blevet grønnere, med mere lys og luft. Derfor kan man også spørge, om der er brug for nye kolonihaver nær ved de tætte byområder i dag eller om de eksisterende kolonihaver dækker behovet?

Selv om kolonihaverens rolle ikke er den samme i dag, er der fortsat en stor interesse for den havekultur og det fællesskab, som kolonihaverne repræsenterer. Kolonihaverne udgør et kulturmiljø, hvor en

– siden de første kolonihaver blev etableret, er de centrale bydele blevet grønnere, med mere lys og luft. Derfor kan man også spørge, om der er brug for nye kolonihaver.

– der er fortsat en stor interesse for den havekultur og det fællesskab, som kolonihaverne repræsenterer.

– selv om bybefolkningen har fået væsentlig bedre adgang til det grønne i byen, er der fortsat en interesse og et behov for at dyrke sin egen have og komme væk fra sin bybolig.

vigtig del af vor havetradition og dyrkningserfaring kan videreføres fra generation til generation.

Man kan pege på at kolonihaverne som aktivitet stadig har en række vigtige funktioner:

- I kolonihaven kan børnefamilier få jord under neglene og opholde sig i det grønne, og derved få en førstehåndserfaring, der har en betydning for generel miljøforståelse.
- Kolonihaverne kan give en vigtig og meningsfuld beskæftigelse for byens mange pensionister.
- Kolonihaven giver familier i lejeboliger mulighed for havedyrkning på lejet billig jord.
- Kolonihaverne kan udgøre et fællesskab – et socialt netværk for en stor gruppe mennesker.

Grønne gårde

Med byfornyelsesindsatsen gennem 1970'erne og 80'erne blev gårdrydningerne og etableringen af de grønne gårdanlæg i de tætte byområder en væsentlig faktor i byernes friarealforsyning. De nye grønne gårdanlæg har givet beboerne direkte adgang til små grønne områder med et ofte spændende plante- og fugleliv. I nogle tilfælde har de også givet adgang til små private nyttehaver. De grønne gårdanlæg har også ofte betydet et øget socialt samkvem mellem ejendommens beboere, og der er ingen tvivl om, at adgangen til det grønne og til et socialt fællesskab har højnet livskvaliteten i de tætte byområder. Omkring det tidlige forstadsbyggeri, især i det almene boligbyggeri, er der skabt grønne fællesarealer og i en vis udstrækning også beboerhaver i tilknytning til boligerne. De mange friarealrenoveringer, som har fundet sted inden for de sidste årtier i nyere, ofte problemramte boligbebyggelser, har forbedret de grønne områder både oplevelsesmæssigt og funktionelt, og

ofte har disse friarealprojekter været en del af en social genopretning af bebyggelserne, hvor beboerne har været inddraget aktivt i processen. Nogle beboere har ønsket små nyttehaver, og selv om langt fra alle beboere er interesseret i havedyrkning, er mange glade for de små nyttehaver, som samtidigt tilføjer et blomstrende indslag, som også de øvrige beboere værdsætter.

Populære åndehuller

Det er også erfaringerne fra de seneste års kvarterløftprojekter og den helhedsorienterede byfornyelse, at beboerne i byen er interesseret i »det grønne«, og lægger stor vægt på etablering af grønne fællesarealer og ikke mindst på det sammenhold og det fællesskab som opstår, når interessen for det grønne helt naturligt er til stede. Selv om bybefolkningen har fået væsentlig bedre adgang til det grønne i byen, er der fortsat en interesse og et behov for at dyrke sin egen have, at komme væk fra sin bybolig og at være en del af det gode sociale netværk, som kolonihaverne ofte repræsenterer. De eksisterende, bynære kolonihaver bør bevares, dels fordi de opfylder en række behov for deres konkrete brugere, dels fordi de har stor betydning som et centralt element i byens grønne struktur. Kolonihaver er en af de muligheder vi har for at bevare og skabe flere grønne områder i byen. Det er selvfølgelig en forudsætning, at kolonihaverne giver adgang for offentligheden og helt naturligt indgår i byens parkforsyning. Kolonihaveområderne er både fysisk og mentalt populære grønne åndehuller i byen, hvor de mange små frodige og fantasifulde haver ikke kun er til glæde for kolonihavernes indehavere men også for folk i almindelighed.

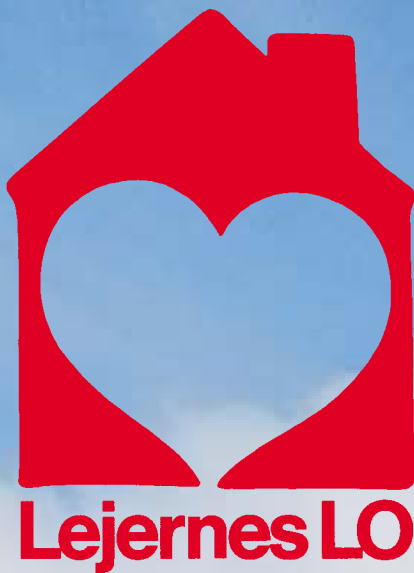

– de eksisterende, bynære kolonihaver bør bevares, dels fordi de opfylder en række behov for deres konkrete brugere, dels fordi de har stor betydning som et centralt element i byens grønne struktur.

– kolonihaver er en af de muligheder, vi har for at bevare og skabe flere grønne områder i byen.

– det er en forudsætning, at kolonihaverne giver adgang for offentligheden og helt naturligt indgår i byens parkforsyning.

Opret nye og fred de gamle

Af Lejernes Landsorganisation.

Kolonihaverne er på en gang noget unikt, men samtidig blot et spejlbillede af vores kultur. Som da en højtstående kinesisk delegation var til faglig kongres i København. Med al respekt for den faglige kongres, så var det først og fremmest to andre karakteristika i det danske samfund, kineserne gik op i: De almennyttige boliger og så kolonihaverne!

Det er godt at have i tankerne i en tid, hvor der, med god grund, stilles spørgsmål ved vore normer, værdier og prioriteringer. En tid, der også skriger på elementære, nære behov for samvær, trivsel, fællesskab og netværk som modvægt til en mere og mere kommer-

cialiseret dagligdag med dens fremmedgørelse, præstationskrav, individualisme, stress og jag. Men også en tid der, akkurat som i kolonihavernes barndom, har sine sociale problemer at tage vare på. Dengang understøttede industrialiseringen med dens usunde arbejdsmiljø og dårlige boliger behovet for haverne. Nutidens mangel på netværk og fællesskab, og det samme behov for frisk luft og fritidsliv som tidligere, peger på den samme løsning: kolonihaver. Ja, så enkelt kan det siges.

Fantasiaen har fået et gog

Alligevel er antallet faldet - samlet set - siden 1950. Hvor ofte hører man om hele kolonihaveområder under opførelse? Nej, vel? Gode private og kommunale initiativer og ideer hæmmes af lokalplaner eller af myndighedskrav til fx kloakering, eller af miljøkrav, støjkrav eller noget helt femte. Krav, der både er fornuftige og gennemtænkte, men som bidrager til den kulturelle forandring og i værste fald til en social udskilningsproces i eksisterende haver. Kloakering i et haveområde er der ikke afsat penge til på mange lønmodtager- og eneforsørger-budgetter! En anden ting er, at tidens krav til husenes kvalitet, størrelse og endog farve eliminerer de fanden-i-voldske og anarkistiske islæt i de gamle haver. Fantasiaen har fået et gog i nøden, og det er sørgeligt.

Holdningen er vendt

Til gengæld er selve holdningen til kolonihaver vendt i mange kommuner. Det er heldigvis nu sjældent, kolonihaver betragtes som kommunal overskudsjord, der kan inddrages ved lejlighed og efter behov. Det seneste eksempel herpå fra Tårnby forekommer efterhånden sjældent.

Kolonihaveforbundet har arbejdet dygtigt og målbevidst på længere lejekontrakter. Spekulations- og profitmuligheder er holdt borte, og kommunerne på deres side har po-

– tidligere var det industrialisering, dårligt arbejdsmiljø og usunde boliger, der pegede på kolonihaven. I dag er det mangel på netværk og fællesskab, der peger på den samme løsning.

– fred kolonihaverne som en uundværlig del af byernes grønne områder, akkurat som man freder skov.

– en dækningsgrad af kolonihaver som 10 pct. af antallet af etageboliger. Det er en norm, Lejernes Landsorganisation kan tilslutte sig.

– men der skal gås håndfast til værks for at sikre nye kolonihaver i byområderne, og de skal planlægges tæt på etagehus-bebyggelserne.

litisk støttet denne udvikling, der dog har sine skønhedspletter i form af enkelte endog meget dyre andelshaver.

I hovedstadsområdet, hvor de fleste af landets kolonihaver findes vest og syd for København, mener Miljøministeriet, at der i årene 1982 til 1997 er sket en vækst i antallet af kolonihaver på mellem 5.000 og 15.000. Tallet er usikkert, fordi de er udregnet på basis af samlede arealer og fordi visse nedlæggelser i kommunerne ikke indgår i opgørelsen. Og det ændrer naturligvis heller ikke på den kendsgerning, at tilbagegangen på landsplan har været markant fra 1950 og 30 år frem og især fra 1950 til 1970. Kolonihaveforbundet anslår, at tilbagegangen blandt de organiserede haveforeninger er ca. 50 pct fra 1950 til 1999, nemlig fra 62.000 haver til ca. 40.000.

Op på 10 procent

Så der er langt igen til fordums storhed og behovet er ikke blevet mindre. Efterspørgslen er stor. De europæiske kolonihavers sammenlutning - Grønne Internationale - har opstillet det mål, at de kommunale myndigheder sikrer en dækningsgrad af kolonihaver som 10 pct. af antallet af etageboliger. Det er en norm, Lejernes Landsorganisation kan tilslutte sig, vel vidende, at dækningsgraden i dag maksimalt er 7 pct. og at udsvinget fra kommune til kommune svinger mellem 45 pct. vest for København til 0 pct. nord for København. Men der skal gå håndfast til værks for at sikre nye kolonihaver i byområderne, og de skal planlægges tæt på etagehus-bebyggelserne. Det hjælper ikke en børnefamilie eller en pensionist uden bil, at haverne placeres så langt borte fra lejligheden og kollektive transportmidler, at de i praksis er afskåret. Desuden må kommunerne pålægges pligt til at etablere nye by-nære kolonihaveområder som erstatning for evt. nedlæggelser. Eller endnu bedre: fred kolonihaverne som en uundværlig del af byernes

grønne områder, akkurat som man freder skov.

Nyttehaver og etagebyggeri

En helt anden vej at gå kan være et begrænset areal til nyttehaver ved etagebyggerierne i umiddelbar tilknytning til gårdmiljøet. Det løser i hvert fald visse transportproblemer og gør det nemmere for gangbesværede og småbørnsfamilier. Oveni denne gevinst vil nyttehaver i tilknytning til boligen tilføre gården nye aktiviteter, som igen vil tiltrække andre beboere, der ikke nødvendigvis interesserer sig for haveaktiviteter og kolonihaveliv i traditionel forstand. Flere vil bruge gårdene aktivt, og man vil modvirke tomme gårde med risiko for hærværk.

En sidegevinst ved små havers - økologiske jorddrotter - vil være holdningsbearbejdelse, kritiske forbrugere og demokratisk beslutnings-bevidste børn og unge.

Krav om sådanne grønne arealer ved etagebyggeriet kan fremsættes forud for vedtagelsen af byfornyelses- og kommuneplaner.

P-pladser til nyttehaver

Ved eksisterende byggerier kan mindre hjørner anlægges - fx hvor P-pladser er udlagt men ikke anlagt. Det giver mulighed for fx. at leje arealerne for et år ad gangen til nyttehaver. Administrationen af regler, ventelister m.v. kan passende være en opgave for Kolonihaveforbundet, der har erfaring og ekspertise med den slags.

Hvor der er ældreboliger udlægges arealer til aktivområder, så gangbesværede også får gavn af friluftaktiviteten. Og til kørestolsbrugere kan man indrette arealer med 75 cm højbede, så man kan arbejde i jorden fra en kørestol.

Svaret hedder altså nytænkning, politisk vilje, planlægning, beboeraktivitet og flere grønne områder. Så kan kolonihaverne blive et spejlbillede af det mønstersamfund, vi alle ønsker Danmark skal være.

- det hjælper ikke en børnefamilie eller en pensionist uden bil, at haverne placeres så langt væk fra lejligheden og kollektiv transport, at de i praksis er afskåret.

- en helt anden mulighed er at udlægge mindre arealer til nyttehaver ved etagebyggerierne i umiddelbar tilknytning til gårdmiljøet. Flere vil bruge gårdene aktivt, og man vil modvirke tomme gårde med risiko for hærværk.

- en sidegevinst ved små haver vil være holdningsbearbejdelse, kritiske forbrugere og demokratiske og beslutningsbevidste børn og unge.

- svaret hedder altså nytænkning, politisk vilje, planlægning, beboeraktivitet og flere grønne områder.

Kolonihaverne sætter streg under det gode liv

Af Socialministeriet.

Der hviler ikke noget specielt socialt medansvar på kolonihavebevægelsen. For kolonihaverne er allerede et godt værn mod mange af det moderne samfunds svagheder - som ensomhed og mangel på netværk.

Det moderne liv er præget af tempo, fravær og distance. Det kunne i hvert fald være én måde at beskrive den moderne tilværelse på. Men det er ikke en beskrivelse, der dækker livet - eller vore forestillinger om livet - i kolonihaven. Vores forestillinger om kolonihavefolket er på mange måder et modbillede i forhold til billedet af det fortravlede og hektiske moderne hverdagsliv. Kolonihaven er roen, hjælpsomheden og samvær på lige vilkår. Kolonihaven er det åndehul, hvor tiden næsten sættes i stå. Ligesom det hæsblæsende ikke er det eneste, der karakteriserer det moderne liv, er stilstand ikke den eneste måde, man kan beskrive kolonihaven på, hvis målet er en objektiv og nøgtern beskrivelse af det

liv, der udfolder sig. Forestillingerne har dog en betydning, selv om de ikke er dækkende som beskrivelse af tilværelsen både i og udenfor kolonihaverne. Forestillingerne er indkredsning af nogle værdier, som vi tager afstand fra eller værdsætter. Det hektiske og forvirrede ved den moderne tilværelse forholder vi os kritisk til. Det stillestående og de idylliske træk ved kolonihaven ser vi som noget positivt. Billedet er selvfølgelig ikke så entydigt. Nogle vil opleve kolonihavelivet som indelukket og småt, og nogle vil opleve det høje tempo i det moderne liv som en frihed, en mulighed for udfoldelse. Ved at skabe fortællinger om de forskellige former for livsudfoldelse bygger vi et grundlag for diskussio-

– kolonihaven er roen, hjælpsomheden og samvær på lige vilkår.

– det stillestående og de idylliske træk ved kolonihaven ser vi som noget positivt.

– ensomhed, isolation, manglende fællesskabsfølelse eller netværk. Disse problemer har vi ikke kunnet klare med de midler, vi anvender i social- og velfærdspolitikken.

– der er ikke brug for at bede kolonihavebevægelsen om at påtage sig et socialt medansvar. Man udgør et fællesskab og fungerer socialt og ansvarligt i forhold til hinanden.

nen om det gode liv og de værdier, der skal være med til at styre dette liv. Allerede ved sin blotte eksistens og de forestillinger, der er knyttet hertil, bidrager kolonihavebevægelsen derfor til den samfundsmæssige debat om bærende værdier for samfundsudviklingen. Kolonihaven står der - som et udråbstegn - midt i et hektisk moderne liv. »Er vi på rette vej, eller glemte vi noget?« er spørgsmålet, der fremprovokeres?

Den debat, der provokeres frem, handler i høj grad om værdier, som er centrale for den moderne social- og velfærdspolitik. Fattigdom og materiel nød står ikke som centrale problemer i det danske velfærdssamfund. Dem har vi stort set fundet imod. Men ensomhed, isolation, manglende fællesskabsfølelse eller netværk. Disse problemer har vi ikke kunnet klare med de midler, vi anvender i social- og velfærdspolitikken. Kolonihavebevægelsen har her - sammen med de

mange andre foreninger og organisationer - et bidrag af stor betydning. Både konkret for de mennesker der bruger kolonihaverne og som idé og forestilling om væsentlige samfundsmæssige værdier. Der er ikke brug for at bede kolonihavebevægelsen om at påtage sig et *socialt medansvar*. Et andet af de store socialpolitiske temaer i disse år. Det er en integreret del af selve kolonihavetanken, at man udgør et fællesskab og fungerer socialt og ansvarligt i forhold til fællesskabet.

Selvfølgelig har kolonihaven også en meget konkret og praktisk betydning. Det er en mulighed for at kompensere for etagebyggeriets mangel på lys, luft og adgang til natur. For nogle et veritabelt spisekammer for andre en mulighed for kreative udfoldelser. I ordets egentlige forstand livskvalitet. Af en karakter som vi ellers har meget svært ved at kunne tilbyde i det offentlige velfærdssystem.

- kolonihaverne rummer en livskvalitet, som velfærdssystemet ellers har meget svært ved at tilbyde.

- et udråbstegn midt i et moderne og hektisk liv. Kolonihaven provokerer os med et påtrængende spørgsmål: Er vi på rette vej, eller glemte vi noget?

- det er også konkret. Adgang til lys, luft, natur, kreativ udfoldelse og tit et veritabelt spisekammer.

Det er godt at **BO** GODT

Udstykning i småhaver giver ansvarsfølelse

Af Boligselskabernes Landsforening.

Fra den almene boligsektors start har kolonihaven været en væsentlig del af livet for mange af beboerne. Behovet for kolonihaver var ikke mindst skabt af den tids tætte byrum med dens mørke baggårde og parker, hvor en væsentlig del af beplantningen var »Græsset må ikke betrædes« skilte. Kolonihaven var en praktisk og endda hyggelig måde for bymennesket til at opnå lidt frisk luft og få egen jord under egne negle.

Senere er tæt/lavt byggeriet med dets små gårdhaver osv. kommet til, men nye behov og muligheder for kolonihaven har vist sig. I de store nye bebyggelser fra 60'erne og 70'erne, hvor der ganske vist oftest var betydeligt mere lys og luft

end i bykerne, viste der sig dog alligevel mange steder et behov for en lille plet jord til egen brug. I et vist omfang var der nok tale om, at en tradition blev ført videre fra de gamle bykvarterer, hvor beboerne jo kom fra. Nogle steder i de nye områder var der rigeligt med plads til, at haveforeninger o.lign. kunne brede sig, mens man andre steder valgte at tage fra de fælles »parkarealer« mellem blokkene for at kunne opfylde individuelle behov. Da de sociale problemer efter 70'ernes økonomiske krise blev stadig mere fremherskende i dele af den almene boligsektor, var den rodfæstede havetradition et af de steder, man naturligt vendte sig imod for at skabe socialt liv og sammenhold.

– kolonihaver bør etableres dér, hvor folk bor – ikke mindst dem der ellers har få muligheder for at købe sig til oplevelser og frisk luft.

– indsatsen bør ikke koncentreres i de traditionelle bykvarterer, men nærmere i forstæderne, hvor kolonihavens »kerne kunder« bor.

– kolonihaver skal ikke pådømmes nogen, men muligheden for at omdanne egnede arealer skal sikres.

Ikke mindst de mange indvandre-
re, der fra 70'erne bosatte sig i al-
mene boliger, aftvang sig ofte stor
respekt for deres bugnende grønt-
sagsbede.

I 80'ernes og 90'ernes store pro-
grammer til social genopretning,
har metoden, med at udvide råde-
retten fra lejligheden til også at
omfatte friarealerne, været benyt-
tet i vidt omfang. I stedet for store
områder, som kun få reelt føler sig
ansvarlige for, kan meget opnås
ved i et eller andet omfang at »ud-
stykke« i små haver, som enkelt-
personer eller familier både har og
føler ansvaret for.

Nogle steder blev etableringen af
havearealer gennemført som lokale
ungdomsbeskæftigelsesprojekter.
På den måde blev hærværksskader
ofte forebygget i den vigtige op-
startsfasen.

Den økonomisk tungeste del af de
store genopretningsprogrammer,
senest byudvalget og kvarterløft,
har været stærkt tiltrængte tekni-
ske og økonomiske genopretninger
og/eller arkitektoniske forbedrin-
ger. Men foregår det uden tiltag til

at inddrage den enkelte beboers
daglige liv, f.eks. i form af haveløs-
ninger, vil arkitektur i overens-
stemmelse med tidens smag sjæl-
dent gøre den store forskel.

Set fra den almene boligsektor og
dens beboere må der være to ho-
vedformål med et tiltag for koloni-
haver.

For det første at sikre, at de mange
gamle og traditionelle kolonihave-
områder bevares, uden at samfun-
dets mulighed for at planlægge
overordnet eller ombestemme sig
for et areals anvendelse helt ude-
lukkes.

For det andet må der være mulig-
hed for at kolonihaver o.lign. etab-
leres der, hvor folk bor i dag, ikke
mindst dem der ellers har få mul-
ligheder for at købe sig til oplevel-
ser og frisk luft. Kolonihaver skal
ikke pådømmes nogen, men mulighe-
den for at omdanne egnede arealer
skal sikres.

Geografisk betyder det også, at
indsatsen ikke bør koncentrerer i
de traditionelle bykvarterer, men
nærmere i forstæderne, hvor kolo-
nihavens »kerne-kunder« bor.

– kolonihaven kan bidrage til social genop-
retning af boligområder på grund af følel-
sen af medansvar for arealet.

– gamle og traditionelle kolonihaveområ-
der bør bevares, uden at samfundets mulig-
hed for at planlægge overordnet eller ombes-
temme sig for et areals anvendelse helt
udelukkes.

– kvarterløft og genopretning af gamle bo-
ligkvarterer skal ske ved inddragelse af
den enkelte beboer, fx i form af haveløs-
ninger.

De første kolonihaver var fattighaver

Af *Ivan Larsen, formand for Kolonihaveforbundet for Danmark.*

Kolonihaverne bliver normalt betragtet som noget meget dansk, af både os selv, men også af udlændinge. Det er til dels rigtig, hvis vi betragter bevægelsens grundlæggelse og organisationens opbygning.

Der har været kendt småhaver for arbejdere andre steder i Europa – specielt omkring de store fabriksbyer, men ingen steder har Kolonihavebevægelsen slået så dybe rødder som i Danmark. Kolonihavernes oprindelse er vanskelig at fastslå, men den kan sandsynligvis spores tilbage til oldtiden. I Danmark kendes småhaver fra den sene middelalder.

Kolonihavens historie kan inddeles i tre faser.

1. Småhaver, som i sen-middelalderen lå udenfor byernes fæstningsmure, hvor de blev dyrket af byens borgere.

2. I 1800-tallet blev haver opfattet som en slags fattighjælp, der også skulle være med til at forebygge drikfældighed og milde kårene for fattigfolk.

3. Fra begyndelsen af 1900-tallet bliver der anlagt kollektive foreningsanlæg, som drives efter demokratiske regler med bestyrelser og generalforsamlinger.

Haver og fæstningsanlæg

De småhaver, der blev anlagt ved byens fæstningsmure, blev betegnet som humle-, kål- eller abildgårde. Af navnene kan

vi høre, at deres funktion har været at forsyne byens borgere med grønsager. I Danmark har vi flere eksempler på sådanne haver – fx i 1606, da Christian den 4. inddrog 40 småhaver i forbindelse med opførelsen af Rosenborg Slot og anlæggelse af Kongens Have. Senere, i forbindelse med bygningen af fæstningsværket Frederiksodde, det nuværende Fredericia, blev der afsat plads til småhaver ved fæstningsmuren, og der blev anlagt ligeså mange haver, som der var boliger på fæstningen. Formålet var dyrkning af grønsager, og så var der den bagtanke med haverne, at der ikke blev så meget tid til krobesøg, når haverne skulle passes. Frederiksodde blev anlagt af Frederik den 3. i 1665.

Danmarks ældste kolonihave

I slutningen af 1700-tallet opstod der i hertugdømmerne Slesvig og Holsten en del småhaver. Det var lensgreve Hans van Hessen der overlod noget af sin jord til fattige familier i landsbyen. Haverne måtte kun anvendes til dyrkning af haveafgrøder, kartofler og lidt hør og hamp.

Fra 1821 til 1823 bliver der anlagt 19 områder af denne art, bl.a. i Haderslev, Tønder og Åbenrå. Danmarks ældste haveforening ligger i Åbenrå og er fra 1823. Foreningen hedder Hjelm og er fredet.

Med skæven til de gode erfaringer, der var opnået i hertugdømmerne, udsendte Frederik den 6. i 1826 et cirkulære til al-

le fattigdirektioner i købstæderne og pålagde dem at stille jord til rådighed for uformuende borgere.

Cirkulæret indledes med en beskrivelse af forholdene Slesvig:

»Ved de fleste Kjøbsteder i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten har man i de senere Aar søgt at anlægge Hauge-Colonier, som ere overladte trængende Familier i Kjøbstederne til Brug. Det er ikke

spons på rundskrivelsen, så opfordringen blev gentaget i 1828, hvor kongen *befalede* de enkelte købstæder at oprette haver.

Oprettelsen af haverne var primært en social foranstaltning for at hjælpe de fattigste, som det også fremgår af cirkulæret:

Havearbejdet skulle »tjene til at forebygge aldeles Forarmelse end anvendes som et Bidrag til den egentlige Fattigforsørgelse«. Haverne var altså hjælp til selvhjælp. Endvidere blev det fremhævet, »at Beskæftigelsen ved Haugearbejdet kan lede til Ædruelighed ved at formindske Krogang, og til at befordre Sundheden ved at foranledige, at den arbejden- de Klasse hyppigere nyder Haugeurter til Spise«.

Herefter blev der oprettet haver i blandt andet Århus, Fredericia, Nyborg og Odense.

Fattiglove og fattighaver

Det er den traditionelle opfattelse, at se oprettelsen af haverne som udtryk for Frederik den 6.'s store haveinteresse. Men forordningen skal også ses i sammenhæng med de dårlige økonomiske tider efter Napoleonskrigene og de voldsomme strukturændringer i landbruget, hvor selveje blev indført med landbrugsreformerne i 1780'erne. En omlægning som medførte, at mange daglejere blev proletariserede.

Cirkulærene kan ses som en fortsættelse af de fattiglove, der blev gennemført i begyndelsen af 1800-tallet, for at forebygge fattigdommen. Denne fattighjælp slog til dels igennem, men det var ikke alle fattigkommissioner, der var indstillet på at efterkomme cirkulæret.

Fattighaver eksisterede dog helt op i vores århundrede, også efter at Kolonihavebevægelsen havde bredt sig med sine

mere kollektive former.

Haverne havde, ud over det sociale sigte, også en anden vigtig samfundsmæssig funktion.

I cirkulæret fremhæves det, »at Indretningen af haverne har bidraget til at vække Arbejdslysten hos Børnene, og afholdt Familiefædre, hvis Næringsvej levnede dem mange Fritimer, fra Lediggang«.

Citatet understreger, at haverne skulle medvirke til at vække arbejdslyst og flid og mindske drikfældighed. Dyder samfundet havde brug for, fordi den voksede industriproduktion krævede en anden arbejdsmoral kendetegnet ved flid og ansvarsfølelse. Denne linie understreges yderligere af de mange direktiver, der blev udfærdiget for haverne:

»Til Arbejdet må Brugeren ikke benytte fremmed Bistand, være sig af Parcellister eller Andre, men han skal udføre det ved egne Kræfter, samt ved sin Kones og deres Børns Hjælp«.

Arbejderne blev således gennem havearbejdet vænnet til en ny arbejdsmoral, der lå i forlængelse af samfundets behov for arbejdsduelige personer.

Store omvæltninger

Fra 1880'erne og frem var der voksende interesse for småhaver. Således kunne private jordejere udleje jordlodder til arbejdere på enkeltmandskontrakter. Der var også bedrestillede arbejdere, som købte jord i fællesskab og stiftede parcellforeninger, så de senere kunne bygge helårshuse.

Perioden er kendetegnet ved industrialismens gennembrud, vandringen fra land til by, dårlige boligforhold og ikke mindst en kraftig befolkningstilvækst – omvæltninger, som var med til at skabe en egentlig kolonihavebevægelse og give den fodfæste.

hermed tilsigtet at give Købstedernes Fattige fuld Underhold, men at give trængende Haandværkere eller andre uformuende Familiefædre Leilighed til selv i deres Fritimer, og i særdeleshed ved deres Koners og Børns Hjælp, at vinde Bidrag til deres Underhold«.

Ved kongelig befaling

Kongen og kancelliet fik kun ringe re-

En mand ved navn Jørgen Berthelsen

Af Ivan Larsen, formand for
Kolonihaveforbundet for Danmark.

Det var landstingsmand Jørgen Berthelsen, der tog initiativet til den første organiserede haveforening i Aalborg og dermed i Danmark.

Jørgen Berthelsen var oprindelig arbejder, men senere blev han selvstændig vognmand.

Han var også aktiv fagforeningsmedlem, og som det fremgår af nedenstående citat, virkede han for og fik gennemført oprettelsen af en haveforening for arbejdere - heraf navnet »Arbejderhaverne«: »For et så udpræget Friluftsmenneske som Jørgen Berthelsen måtte selvfølgelig Overgangen fra Virksomheden paa Landet ude i den fri Luft til Arbejdet f.eks. paa Aalborg Glasværk, blive dobbelt vanskelig. Og det har sikkert givet Stødet til, at han begyndte at virke for at skaffe Arbejderne en plet Havejord at syle med i deres Fritid«.

Jørgen Berthelsen regnes for den danske kolonihavebevægelses grundlægger.

Det var hans idé at udstykke kommunens jord til småhaver for arbejdere, selv om det mødte stor modstand i byrådet.

Jørgen Berthelsen lejede derfor selv et stykke jord af kommunen, som han udstykkede til parceller, der blev udlejet til medlemmerne af »Arbejderforeningen af 1865«.

De 85 havelodder, foreningen kom til at bestå af, blev udlejet for 14 kr. om året pr. have, et beløb der svarede til en arbejders ugeløn.

Reaktionen fra myndighedernes side var meget negativ, men da byrådet i 1885 blev inviteret på en havevandring i kolonihaverne, vendte stemningen:

»De nuværende 85 Haveparcellister, hvoraf den langt overvejende Del hørte til Arbejderklassen, have i denne Sommer ydet sande Vidundere paa det af dem dyrkede Areal.

Fra en almindelig Mark er Parcellen nu forvandlet til en Mængde hyggelige Smaahaver, der bugner af Køkkenurter og Blomster. Størsteparten af Parcellisterne, have desuden opført mere eller mindre smagfulde Lysthuse paa deres Havelodder, hvor Familien kan hente den nødvendige Styrke og Kraft, til at møde det ofte sundhedsnedbrydende Arbejde i Fabriker og Værksteder, eller Opholdet i mindre heldige Boliger«.

Småhaverne kom til at fungere som rekreation fra de usunde arbejdsforhold og kompensation for de dårlige boligforhold.

Foreningen blev drevet kollektivt med egen bestyrelse, som varetog den daglige drift: Generalforsamlinger, bestyrelsesmøder og regnskaber m.v.

Arbejderhaverne i Aalborg blev en af byens seværdigheder, og de blev ofte omtalt i pressen, så mange af landets købstæder begyndte at interessere sig for anlægget af Arbejderhaverne.

I København lå der op til århundredeskiftet adskillige havekolonier omkring byen. De lå fx både i den østlige og vestlige del af byen. Der kan også være tale

hvor kolonihaverne lå mellem gartnerier og villahaver.

I årene fra 1860 til 1890 har der været flere havekolonier udenfor søerne, langs med Nørrebrogade og mod vest ned til Åboulevarden og videre ned mod Gl. Kongevej.

I 1907 blev der, på initiativ af haveforeningen »Venneminde« der lå ved Jagtvejen i København, indkaldt til møde den 1. december. Her skulle man drøfte spørgsmålet om at danne en sammenlutning af de forskellige havekolonier. Formålet var at styre oprettelsen og ikke mindst udlejningen af haverne på en bedre måde.

I praksis var det enkeltpersoner der lejede et jordstykke hos kommunen eller af private, så der var en tendens til at haverne blev for dyre og mange kunne opsiges med 14 dages varsel. Det var helt klart utilfredsstillende.

På mødet blev der nedsat en arbejdsgruppe, der skulle udarbejde retningslinier, og den 11. maj 1908 stiftede man Kolonihavelejerforeningernes forbund.

I starten var der ikke den store tilslutning, og det gik trægt med at hverve nye foreninger.

I 1911 blev det på en generalforsamling vedtaget, at man skulle udgive et blad 8 gange om året, men man turde ikke komme med en kontingentforhøjelse på 5 øre. Kontingentet var 10 øre om året.

Der kom først rigtig gang i sagerne i 1913, da man fik en ny formand - barbermester Carl Nielsen. Der blev indledt forhandling med Københavns Kommune om oprettelse af flere foreninger. Der blev ligeledes oprettet en konsulentvirksomhed, hvor medlemmerne kunne henvende sig og få vejledning i dyrkning.

Konsulenten var A. Dalskov, som skrev pjecer om køkkenurter, der blev trykt og uddelt gratis til medlemmerne, ligeledes skrev han belærende artikler i bladet.

Allerede i 1915 gik man til Landbrugs-lotteriet med et ønske om at få et tilskud, så der kunne arrangeres udstillinger, hvor haveejerne kunne udstille deres egne produkter.

Man rettede også henvendelse til de foreninger, der var i provinsen, for at få et samarbejde igang med dem. Det blev overladt til formanden og konsulenten at forhandle videre med foreningerne i provinsen, og i den forbindelse kom man i kontakt med landstingsmand Jørgen Berthelsen.

På et senere møde satte man Jørgen Berthelsen ind i planerne om at danne et Landsforbund. Han var stærkt interesseret og lovede forbundet sin fulde støtte.

I 1916 blev der dannet et landsforbund, der fik navnet Kolonihaveforbundet for Danmark. På opfordring indtrådte Jørgen Berthelsen som forbundets Præsident, og man ansøgte og fik bevilget et Statstilskud på 1.000 kr.

Der kom en takkeskrivelse til forbundet, hvor Jørgen Berthelsens takkede for den store ære, det var for ham, at blive udnævnt til Præsident for den sag, der lå ham så stærkt på sinde.

Jørgen Berthelsen døde 4. januar 1922 og begravelsen fandt sted fra Budolfi Kirke med meget stor deltagelse.

Forbundet havde på det tidspunkt 375 foreninger tilsluttet og 21.000 medlemmer. Tallet steg støt i de følgende år, så der 1933 var 550 foreninger.

om området udenfor Vesterport, omtrent der hvor Grøntorvet og Botanisk Have nu findes.

Det kgl. Cancellis opfordring til byrådet om at stille jord til rådighed for de fattige borgere, medførte også at der blev anlagt havekolonier på Østerbro, navnlig på strækninger langs Østerbrogade,

Statens jordkøb har forhindret spekulation i kolonihaver

Fødevareministeriet og kolonihaverne gennem de seneste 80 år.

Af Eyvind Thorsen,
informationschef i Strukturdirektoratet.

Formålet med anlæggelse af kolonihaver har altid været at give den almindelige dansker et fristed og mulighed for at dyrke sin egen jord med grønsager, frugt, bær- og prydvækster. Samtidig har der været et socialt aspekt i erhvervelse af jord til dyrkningsformål for »den lille mand«, som Landbrugsministeriet har været den naturlige eksponent for, på samme måde som var gældende for statshusmandsbrugene. Desuden har forskning og rådgivning inden for jordbruget, herunder gartneri og havebrug altid været knyttet til Landbrugsministeriet. Jordkøb og konsulentbistand inden for kolonihaveområdet hører derfor naturligt til Fødevareministeriet.

35 konsulenter

Statskonsulentvirksomhedens opgaver på kolonihaveområdet er rådgivning og særlige konsulentopgaver inden for fysisk planlægning, det jordbrugsfaglige og videnskabelige område, herunder Landbrugsministeriets forsøgsstationer, i dag Danmarks JordbrugsForskning, samt koordination til landskabsplanlægning, pleje og erhvervsgartneri. Opgaverne varetages af Kolonihaveforbundets 35 konsulenter. Til at forestå denne konsulentvirksomhed samt varetagelse af generelle havebrugsfaglige spørgsmål på ministerområdet blev der

allerede i 1920 oprettet en stilling direkte under landbrugsministeriet som statskonsulent i havebrug. Denne stilling har været besat af tre statskonsulenter fra 1920 og frem til 1995, hvor stillingen blev nedlagt. Stillingens indhold blev ændret væsentlig i 70'erne, 80'erne og 90'erne, men stadigvæk med tæt forbindelse til Kolonihaveforbundet. Ansvar for konsulenttjenesten blev i 1995 overført til Strukturdirektoratets informationschef, der tidligere bestred stillingen som statskonsulent i havebrug.

Rådgiver i økologi

Konsulenterne har alle andet hovederhverv og lønnes for deres bistand direkte af forbundet. I dag fungerer de 35 konsulenter på deltid - oftest om aftenen eller i weekenden - og er knyttet til en lokal kreds. Konsulenterne har som regel en jordbrugsvidenskabelig uddannelse og- eller en planlæggeruddannelse og virker i det daglige som landskabsarkitekter, park- og vejchefer, konsulenter eller virksomhedsledere inden for erhvervsgartneriet. Konsulenterne rådgiver i moderne havedyrkning, herunder økologi og sikrer, at haverne dyrkes forsvarligt ud fra et bæredygtigt miljøhensyn. Havebrugskonsulenterne skriver også i fagtidsskriftet »Havebladet«, som udgives af Kolonihaveforbundet og hvor kolonisten kan hente rådgivning om mangt og meget.

Det er Strukturdirektoratets informationschef, der godkender og »autoriserer« nye konsulenter. Samarbejdet mellem ministeriets konsulent/ Strukturdirektoratets informationschef, den lokale konsulent og forbundsledelsen har været mønster- og normgivende for mange andre europæiske lande. På det internationale plan har statskonsulenten i en lang årrække været rådgiver for Grüne Internationale – Den europæiske kolonihave- og fritidsbyorganisation – med 15 medlemslande og over 3 mio. medlemmer.

Køber jord til kolonihaveformål.

I 1936 åbnede Landbrugsministeriet ved Statens Jordlovsudvalg et nyt aktivitetssområde, idet man foretog de første jordkøb med henblik på oprettelse af kolonihaver.

Hjemlen til opkøb af kolonihaver kom med husmandsloven fra 1934, som gav Statens Jordlovsudvalg og senere Jordlovsudvalget og Strukturdirektoratet adgang til køb af jord med henblik på oprettelse af kolonihaver, »fortrinsvis i København, købstæderne og bymæssige bebyggelser med over 1.500 indbyggere«. Mange københavnske arbejdere havde allerede dengang en kolonihave i byens udkant, men det var på lejet jord og som regel på kortere åremål. Når sådanne grunde blev inddraget til byggeri, måtte

havelejerne flytte uden erstatning for det arbejde, der var udført eller for de penge, der var brugt til opdyrkning, beplantning, anlæg af veje, opførelse af huse o.s.v. Det var derfor et stærkt ønske hos kolonihavefolkene, at blive ejere af deres haver.

Jorden blev solgt videre

I første omgang købte Statens Jordlovsudvalg nogle ejendomme i Avedøre, Rødovre og Herlev med det formål at sikre kolonihavefolkets haver. Opkøbene fortsatte i de følgende år, hovedsagelig i de københavnske omegnskommuner. Statens Jordlovsudvalgs nu Strukturdirektoratets medvirken ved anlæg af kolonihaver foregik i de første 25 år på den måde, at jordlovsudvalget erhvervede arealer, som var egnede til kolonihaver og videresolgte dem til lokale haveforeninger. Jorden blev solgt til haveforeningerne til den pris, som Statens Jordlovsudvalg havde givet med tillæg af udstykningsomkostningerne. Købet blev finansieret med et jordkøbslån på samme vilkår som jordkøbslån til husmænd og gartnere. Den pågældende haveforenings medlemmer hæftede solidarisk for lånet og Kolonihaveforbundet for Danmark stod som kautionist for de enkelte foreningers gæld. Haveforeningerne stod selv for udfærdigelse af haveplan, anlæg af veje og stier og den øvrige byggemodning af området. På denne måde har Statens Jordlovsudvalg købt og videresolgt jord til i alt 55 haveforeninger med i alt ca. 5.400 kolonihaver.

Nu ejer staten jorden

Fra 1961 gik man imidlertid over til, at etablere de nye kolonihaver på statsejede arealer. Siden dette år har proceduren været, at jordlovsudvalget og senere direktoratet har erhvervet et egnet areal, har sørget for udstykning og byggemodning og derefter har udlejet til Kolonihaveforbundet for Danmark, som har genudlejet det til den pågældende nyop-

rettede haveforening. Haveforeningen står så i sidste ende for udlejningen af de enkelte haver. Staten har altså siden 1961 beholdt ejendomsretten til de arealer, hvor der er oprettet kolonihaver.

Derfor gik staten ind

Man kan spørge, hvorfor staten er gået ind i etablering af kolonihaver, som ellers normalt betragtes som en kommunal opgave?

Det skyldes i det væsentlige de særlige forhold i København og Frederiksberg kommuner. Helt op i 1950'erne var der mange kolonihaver i København og på Frederiksberg, endda af den gode gammel slags med sirlige bede, snoede gange og klippede hække og med særprægede huse i alle mulige stilarter. En meget stor del af disse haver forsvandt i de følgende år, fordi arealerne blev inddraget til byggeri, vejanlæg o.lign. og de to storkommuner kunne ikke anviser erstatningshaver, fordi de er fuldt udbyggede.

Det stod derfor klart, at erstatningsarealer måtte findes i omegnskommunerne, hvor der stadig var friarealer til rådighed. Man kunne imidlertid ikke forvente, at omegnskommunerne selv skulle tage initiativ til at etablere kolonihaver for andre end deres egne borgere.

Det er således den primære forklaring på, at staten gennem Statens Jordlovsudvalg og senere direktoratet kom ind i billedet med hensyn til erhvervelse og byggemodning af egnede arealer i de københavnske omegnskommuner.

Ingen spekulation

Der er dog også et par andre grunde til, at man gik over til at oprette kolonihaver på statsjord.

Den ene er, at Kolonihaveforbundet gerne så dette for at forhindre spekulation i stigende jordpriser og kapitalisering af prisstigningerne ved salg af haverne. Den anden er, at de kommunale planlægningsmyndigheder har set det som en fordel, at staten stod som ejer af area-

lerne, fordi det ved gennemførelse af kommunale tiltag var lettere at forhandle med én statslig myndighed i stedet for med mange individuelle haveejere.

Administrerer 6.100 haver

Proceduren ved anlæg af kolonihaver har siden begyndelsen af 1960-erne været følgende.

Når jordlovsudvalget og senere direktoratet havde erhvervet et egnet areal, udpegede man sammen med landbrugsmi- nisteriets statskonsulent og Kolonihaveforbundet de nødvendige teknikere, en landinspektør til at forestå udstykningen af arealet, en rådgivende ingeniør til at stå for byggemodningen (vandforsyning, vandaflledning, elforsyning, anlæg af veje etc.) samt en landskabsarkitekt til at udarbejde haveplan og planlægning af fællesarealer.

Når byggemodningen var færdig, blev der oprettet lejekontrakt med Kolonihaveforbundet for Danmark. Lejemålene løber som hovedregel over en 50-årig periode. Byggemodningsomkostningerne er blevet afviklet ved hjælp af et lån. På denne måde har Strukturdirektoratet fra 1961 og frem til i dag oprettet 31 haveforeninger med i alt ca. 6.100 haver, heraf 22 haveforeninger i hovedstadsregionen og 9 i provinsen.

Der er vel almindelig enighed om kolonihavernes store folkelige og sociale betydning ved, at befolkningsgrupper, som ikke har haft mulighed for at skaffe sig eget parcelhus eller sommerhus, på denne måde har fået et fristed, hvor de har mulighed for at arbejde med jord og planter, rekreation i grønne omgivelser og hyggeligt socialt samvær.

Strukturdirektoratet forestår i dag administrationen af de 6.100 haver og rådgiver fortsat Kolonihaveforbundet på områder omkring ændrede byggemodnings- og miljøkrav. Samtidig er der en tæt forbindelse til konsulenttjenesten og Kolonihaveforbundet for Danmark. I år har Strukturdirektoratet også været med til at finansiere en film om kolonihaverne.

Kolonihaverne var også til debat i 70'erne

Af Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen.

I perioden fra 1950'erne til 1970'erne blev kolonihavernes antal reduceret fra ca. 100.000 haver til ca. 50.000 haver. Reduktionen skete især i byerne, og nedlæggelsen af haverne skyldtes ofte, at haverne lå på kommunernes »beredskabsområder« til byvækst. Kolonihaverne blev således inddraget efterhånden som områderne skulle anvendes til andre bymæssige formål. Nedlæggelsen af kolonihaverne skete altid til stor sorg og bitterhed for beboerne – uanset at det fremgik af lejekontrakterne, at lejemålet ville ophøre en dag. Kun undtagelsesvist blev der stillet erstatningsareal til rådighed for beboerne, men også i de tilfælde, var det hårdt –

især for de ældre – at begynde forfra. Mange opgav, fordi det blev for dyrt. Sådan er det stadig.

Mediedebat og forslag på tinge

Ved en kolonihaveundersøgelse i april 1976 oplyste kommunerne, at yderligere en tredjedel af de tilbageværende kolonihaver kunne forventes nedlagt i løbet af en årrække, som følge af byplanmæssige dispositioner. Fire femtedele af de truede haver lå inden for byzonen.

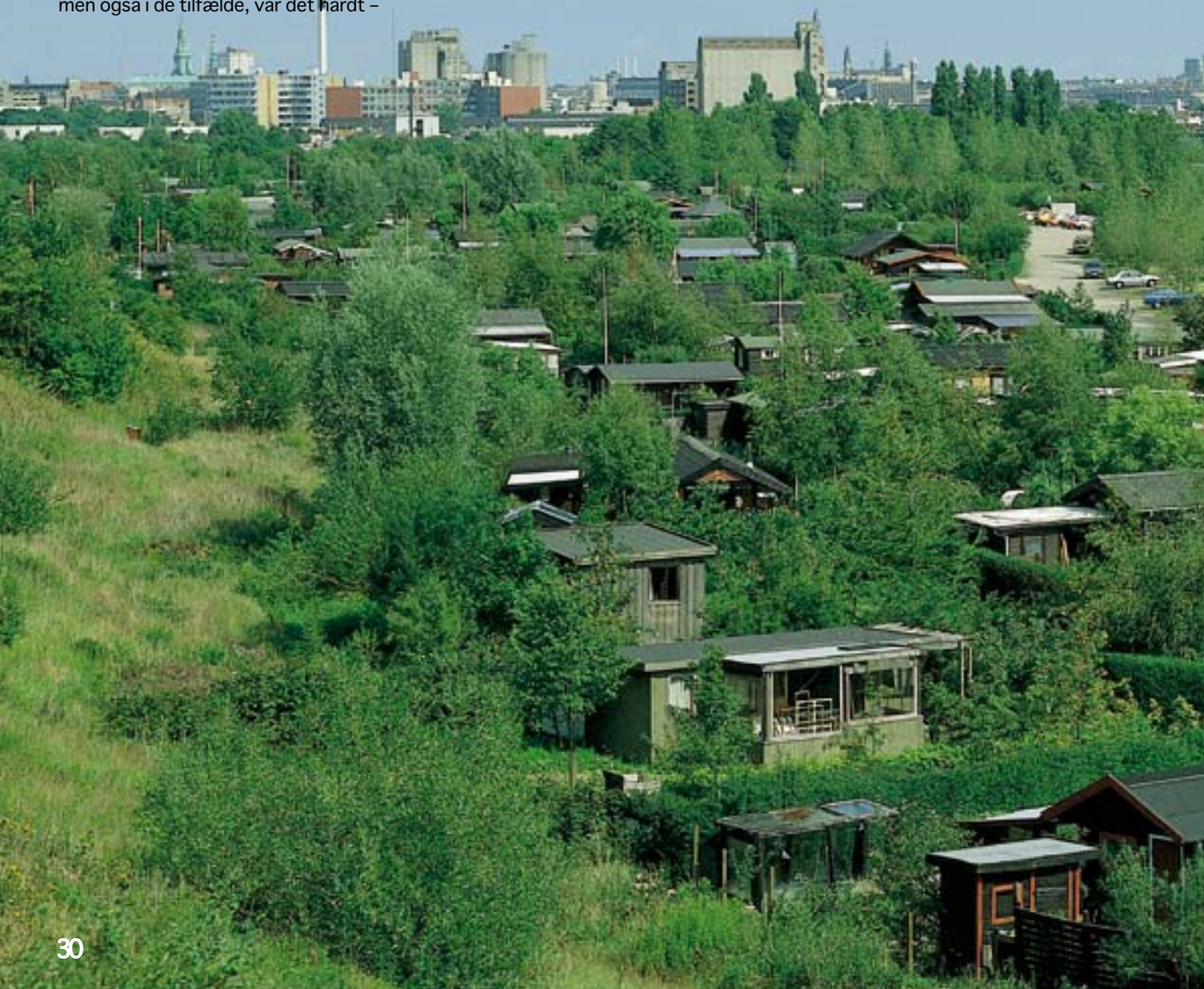
Særligt usikre var forholdene for haver i Københavns Kommune, hvor to tredjedele af haverne havde lejemål på under 1 år. Men også i de nærmeste omegns-

kommuner fandtes et antal haver med korte lejemål.

Udviklingen på kolonihaveområdet – med den ene kolonihavenedlæggelse efter den anden – gav i midten af 70'erne anledning til stor mediedebat, og i Folketinget fremsatte SF forslag til folketingsbeslutning om sikring af kolonihaverne. SF's forslag var fremsat på baggrund af en konkret sag fra Sønderborg.

Flere initiativer

Forslaget til folketingsbeslutning førte til, at landbrugsminister P. Dalsager anmodede miljøminister Helge Nielsen om

at tage spørgsmålet om placering af kolonihaver op til nærmere forhandling i forbindelse med fastsættelsen af retningslinier for den fysiske planlægning. Landbrugsministeren tog dette initiativ, fordi hans ministerium – i dag ved Strukturdirektoratet – siden 1930'erne havde medvirket ved anlæg af kolonihaver. Strukturdirektoratet ejer således i dag 33 ejendomme med i alt 6137 kolonihaver, hvoraf 5159 haver ligger i hovedstadsregionen.

I oktober 1976 blev der på miljøministerens initiativ afholdt et seminar om kolonihavernes forhold. Et af seminarets resultater var, at Planstyrelsen – under Miljøministeriet – i januar 1977 tog initiativ til et udvalgsarbejde, der fik til formål at afdække en række problemstillinger, bl.a. om kolonihavernes økonomiske forhold. Udvalget skulle desuden pege på initiativer, der kunne støtte kolonihavetanken.

Også i de første landsplanredegørelser fra midten af 1970'erne blev problemstillingen taget op. Der blev bl.a. peget på, at kommunerne som led i deres planlægning af byudviklingen skulle overveje muligheder for at skabe nye og mere permanente kolonihaveområder, herunder fastsætte kvoter for antallet af kolo-

nihaver i forhold til antallet af etageboliger.

En bymæssig og rekreativ funktion

I de nye love fra 1970'erne om lands-, region- og kommuneplanlægning indgik kolonihaven som en fast bestanddel i den fysiske planlægning, og haverne var direkte nævnt i kommuneplanlovens arealanvendelseskatalog. Kolonihaver nævntes således, her for første gang som en bymæssig, rekreativ funktion, der burde indpasses i kommunernes arealplanlægning.

Kolonihaverne indgik altså som et emne i de første kommuneplaner, der hovedsageligt omfattende de større kommuner med tætte byområder og etagehusbebyggelser, og ved ministeriets behandling af de første generationer af kommuneplaner havde kolonihaveemnet en særlig opmærksomhed.

Udviklingen var vendt

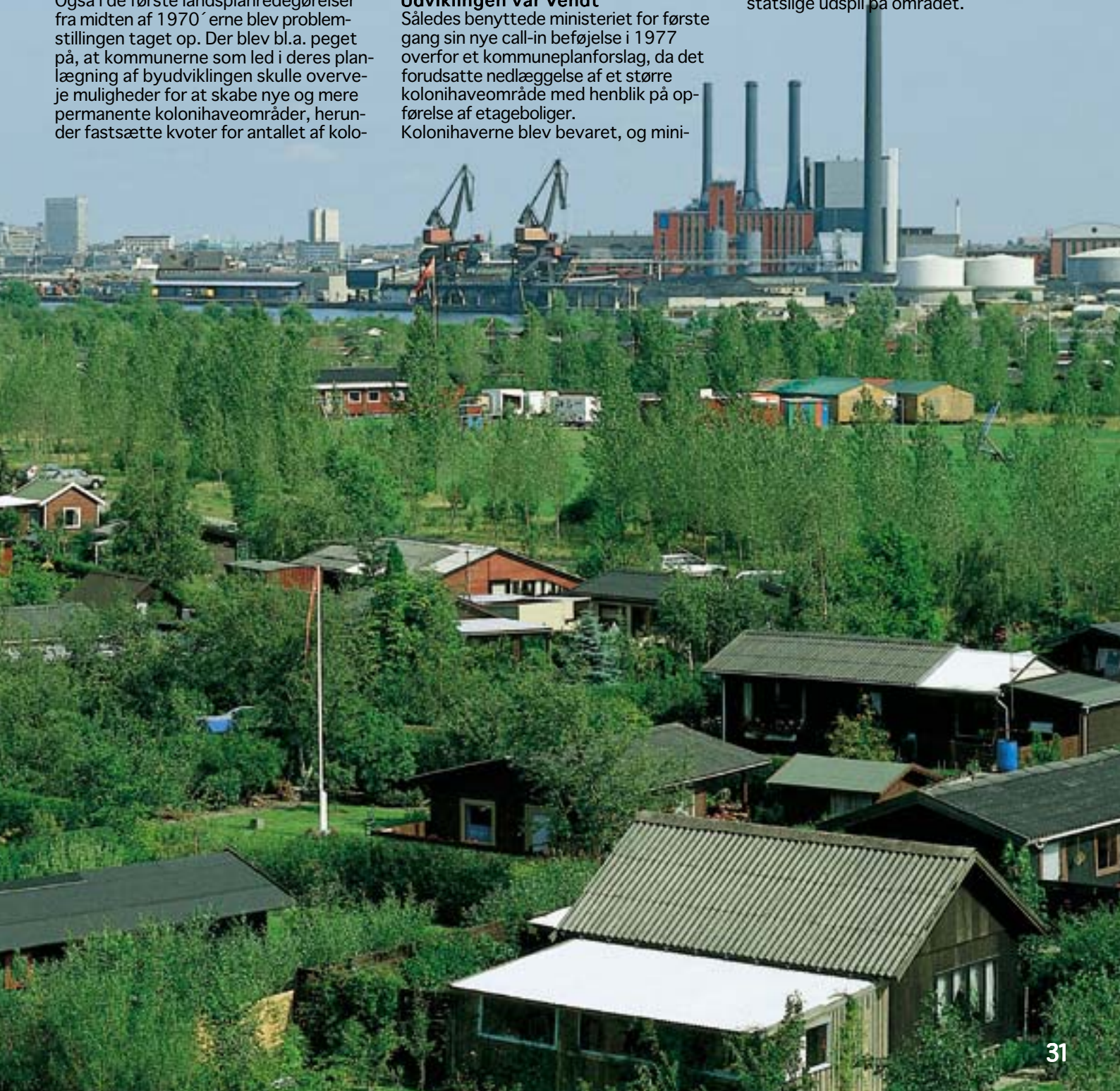
Således benyttede ministeriet for første gang sin nye call-in beføjelse i 1977 overfor et kommuneplanforslag, da det forudsatte nedlæggelse af et større kolonihaveområde med henblik på opførelse af etageboliger.

Kolonihaverne blev bevaret, og mini-

steriets indgriben – sammen med den offentlige debat om kolonihaverne generelt, udvalgsarbejde m.v. – synes at have vendt udviklingen på kolonihaveområdet.

I flere kommuner blev der indledt en mere aktiv kolonihavepolitik, bl.a. med sigte på at give de eksisterende haver længere lejemål, og i Københavns Kommune, hvor kolonihaverne – som nævnt ovenfor – var truet af yderst korte lejekontrakter, blev der indledt forhandlinger mellem kommunen og Kolonihaveforbundet om en forbedring af havernes forhold. Hovedparten af kolonihaverne i kommunen har nu langtidslejekontrakter med 25 års uopsigelighed.

Den generelt positive vilje til bevarelse af kolonihaverne, som indfandt sig efter debatten i midten af 1970'erne, medførte således, at kolonihaverne gik ind i en mere »rolig« periode, så der ikke længere var et presserende behov for yderligere statslige udspil på området.

Kolonihavernes plads i regionplanerne

Beskyttelsen af kolonihaverne er på retur i hovedstadsområdets regionplaner - ingen retningslinier i det øvrige land

Af Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen.

Hovedstadsområdet Regionplanerne i 1985 og 1989

Ønskerne om sikring og bevarelse af kolonihaverne, der kom til udtryk i 1970'erne og blev understreget i landsplanredegørelserne, smittede af på regionplanerne for hovedstadsområdet, hvor godt halvdelen af alle landets kolonihaver ligger.

I regionplanerne 1985 og 1989 for hovedstadsområdet, det vil sige Roskilde, Frederiksborg og Københavns amter samt Københavns og Frederiksberg kommuner, indgik særlige opslag med retningslinier for kolonihaver. Retningslinierne bestemte, at det nuværende antal kolonihaver skulle bevares. Ved nedlæggelse af eksisterende kolonihaver, skulle der tilvejebringes velbeliggende erstatningsarealer.

Endvidere fremgik det, at behovet for nye haver skulle imødekommes ved nyetablering af haver inden for de tre kategorier: Overnatningshaver, dag/nyttehaver og beboerhaver. Der blev samtidig udlagt et antal nye kolonihaveområder ved fingerbyens etagehusområder - i vestegnens kommuner, i Sydhavnen og i Tårnby.

Hovedstadsområdet Regionplanerne 1993

I forbindelse med nedlæggelsen af Hovedstadsrådet tillagde Miljøministeriet Regionplan 1989 retsvirkning for de fem nye regionplanmyndigheder, indtil de afløstes af de nye regionplanmyndigheds vedtagne regionplaner. Det skete i 1993 med de tre nye amtslige regionplaner og med de to centralkommuners kommuneplaner. I disse planer blev der foretaget visse ændringer af retningslinierne for kolonihaver. Retningslinierne blev enten skærpet, fastholdt eller slækket.

Københavns Amt, der på landsplan er det amt, der har flest kolonihaver, skærpede sine retningslinier, så muligheden for at nedlægge de såkaldte overnatningshaver helt blev fjernet. Det var altså nu ikke længere muligt at nedlægge haver, såfremt de erstattedes af erstatningshaver. Københavns Amt begrundede skærpelsen med bl.a. det forhold, at den bedste beliggenhed for overnatningshaver i hovedstadsområdet er arealer med en god kollektiv beliggenhed, fordi brugerne ofte ikke har bil. Bortset fra eventuelle ubebyggede arealer til boligformål var det ikke muligt inden for byområdet at pege på velbeliggende are-

aler til overnatningshaver.

Københavns Amt udpegede samtidig et større interesseområde for nye kolonihaver i Ishøj Kommune.

Roskilde Amt videreførte efter nedlæggelsen af Hovedstadsrådet målsætningen om, at det nuværende antal kolonihaver skulle bevares, og at der ved nedlæggelse af kolonihaver burde peges på erstatningsarealer. Roskilde Amt fastsatte endvidere retningslinier om, at der skulle placeres et område til overnatningshaver ved Greve, at daghaver skulle lokaliseres i brugernes bopælskommuner, og at beboerhaver burde indpasses i fremtidige etageboligområder samt i forbindelse med byfornyelse.

Frederiksborg Amts Regionplan 1993 indeholdt derimod nu ikke retningslinier for kolonihaver.

Frederiksberg Kommune oplyste i kommuneplanen, at områder, der blev anvendt til kolonihaver/nyttehaver søgtes bevaret og om muligt udvidet.

København Kommunes kommuneplan 1993 indeholdt ikke egentlige fastholdelsesbestemmelser eller retningslinier om udpegning af erstatningsarealer ved opsigelse af eksisterende kolonihaver. De eksisterende haveforeninger, der lå i områder, som var udlagt til anden anvendelse, burde dog opretholdes så længe som muligt. Der var planlagt en række nye haveområder, og hvis et eksisterende haveområde skulle nedlægges, ville der blive søgt erstatningsareal her. De nye haver skulle anlægges som minikolonihaver på 100-200 m². Det oplystes endvidere, at Københavns Kommunes hidtidige system - med udlejning af kommunale arealer til kolonihaveformål på lejekontrakter med kort opsigelsesvarsel - var besluttet erstattet af langtidskontrakter med en uopsigelighed på 25 år. Nyttehaver skulle imidlertid fortsat kunne opsiges med kort varsel.

Hovedstadsområdet Regionplanerne 1997

De nuværende bestemmelser for hovedstadsområdet kolonihaver findes i 1997-regionplanerne og de to seneste kommuneplaner for Københavns og Frederiksberg Kommuner.

Københavns Amt har fra 1993 til 1997-planen foretaget væsentlige ændringer på området. Amtet har besluttet, at fastholdelsesprincippet for overnatningshaver nu kun gælder i landområdet. Det indebærer, at der ikke findes regionplanretningslinier eller hensigts-erklæringer for byhaverne - hverken om fastholdelse eller om at der ved nedlæggelse skal tilvejebringes erstatningshaver. Det er nu op til kommunerne at afgøre, om kolonihaverne skal bevares. Det var på denne regionplanmæssige baggrund, at haveforeningen Nordre Eng i Tårnby Kommune i år kunne nedlægges.

Frederiksberg Amts regionplan 1997 indeholder fortsat ingen retningslinier om kolonihaver.

Roskilde Amt har videreført sine bemærkninger om, at det nuværende antal kolonihaver bør bevares, samt at der ved nedlæggelse af haver bør peges på erstatningsarealer.

Københavns Kommunes kommuneplan 1997 viderefører principperne fra kommuneplan 1993. Det vil sige, at der ikke er egentlige fastholdelsesbestem-

melser, men hensigtserklæringer om at opretholde de eksisterende haveforeninger, som ligger i områder, der er udlagt til anden anvendelse så længe som muligt. Til erstatning for de haver, der overgår til anden anvendelse, er der udpeget arealer til nye haver i Tingbjerg, Kongens Enghave, på Amager Fælled og i »Grøften« på Vestamager. Det oplyses endeligt, at kommunen i 1993 tegnede kontrakt med alle kolonihaveforeninger på kommunal jord, som er fastlagt til rekreative formål - og det er langt de fleste. Med den nye kontrakt har foreningerne fået 25 års opsigelsesfrist indtil 1. januar 2017. I 1996 har de fleste af kommunens nyttehaveforeninger desuden tegnet tre-års-aftaler.

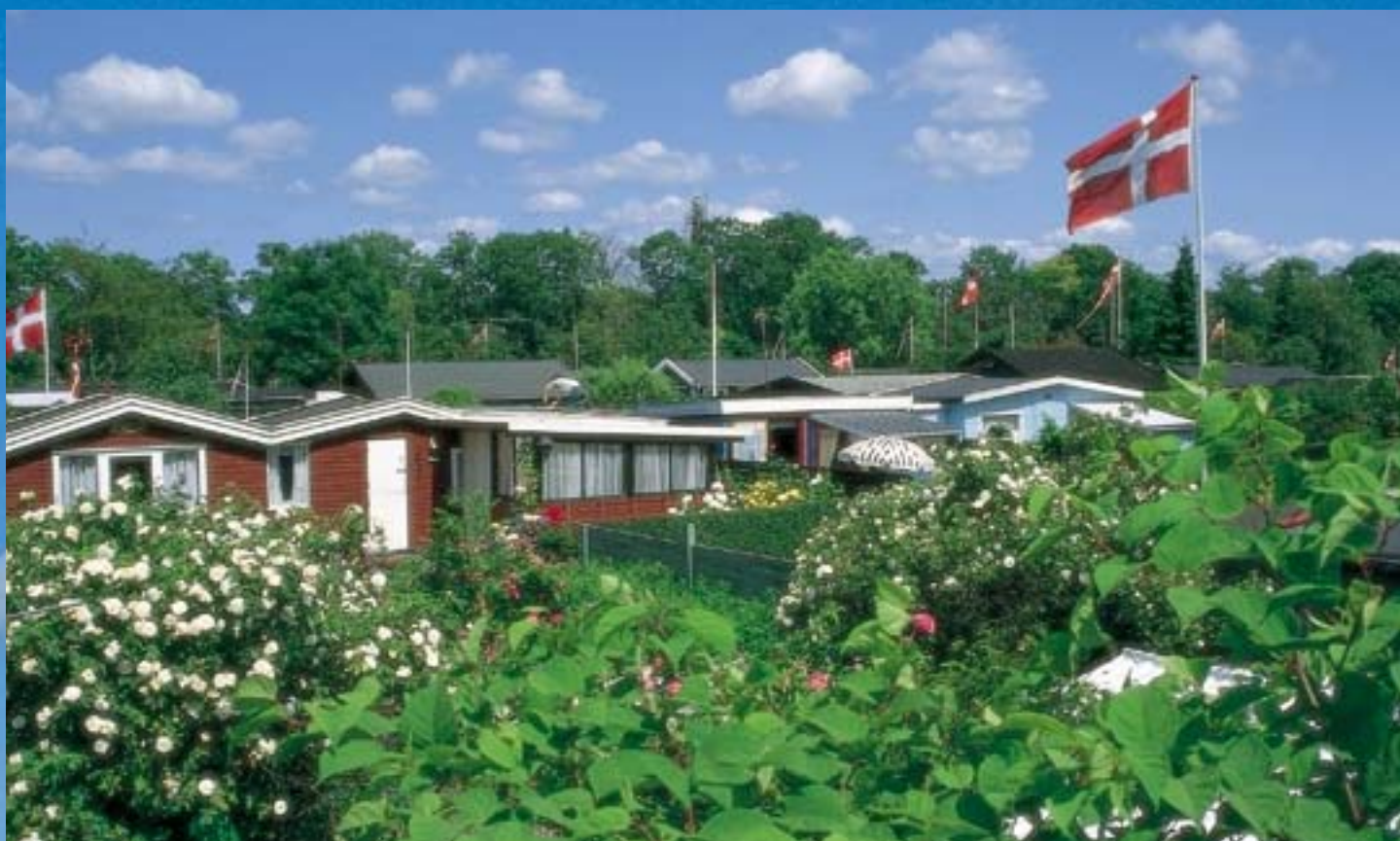
Frederiksberg Kommunes kommuneplan oplyser, at kommunen i dag har knap 250 kolonihaver fordelt på 7 kolonihaveområder. Heraf er kun de to udlagt til kolonihaver - resten ligger på baneearealer. Kommunen forudsætter i sin plan, at en af disse haver nedlægges i forbindelse med anlæggelsen af minimetronen. De øvrige områder søges bevaret. Kommuneplanen indeholder ikke egentlige fastholdelsesbestemmelser eller bestemmelser om erstatningsarealer, og kort tid efter kommuneplanens vedtagelse accepterede kommunalbestyrelsen planer om nedlæggelse af haveforeningen »Dalgas« til fordel for opførelse af nye boliger.

Det øvrige land Regionplanerne 1997

Regionplanerne for det øvrige land omfatter ikke direkte retningslinier for kolonihaver.

Regionplanen for **Århus Amt** har f.eks. ikke optaget retningslinier for kolonihaver, men de er omtalt i redegørelsesdelen og er mere af vejledende karakter.

Fyns Amt, Storstrøms Amt, Vestsjællands Amt og **Ribe Amt** beskæftiger sig ikke med kolonihaver - kolonihavernes betragtes som et kommunalt anliggende.

Udvikling i antal og procenter

Planstyrelsen gennemførte i 1986 en landsomfattende spørgeskemaundersøgelse om den skete og forventede udvikling på kolonihaveområdet.

Denne landsomfattende kolonihaveundersøgelse, der er den seneste, der er gennemført, viste et kolonihaveantal på ca. 64.000 kolonihaver. Da kolonihaveantallet i 1970'erne var helt nede omkring 50.000 haver, var der altså fra midten af 70'erne til midten af 80'erne sket en ikke ubetydelig forøgelse i antallet af kolonihaver. Forøgelsen af kolonihaver var først og fremmest sket ved oprettelse af kolonihaver i byernes periferi og i det åbne land og ved en ikke uvæsentlig forøgelse af antallet af nyttehaver. Miljøministeriet og Kolonihaveforbundet anbefalede i 1970'erne, at det gennem plansystemet blev søgt sikret, at der kom en dækningsgrad på 10% kolonihaver i forhold til etageboligantallet. Det er en norm, som de europæiske kolonihaveforbunds sammenslutning »Grønne Internationale« også anvender som minimum for byernes forsyning med kolonihaver.

De 64.000 kolonihaver, som fandtes i midten af 1980'erne, svarede til en dækningsgrad på landsplan på 7% sammenholdt med de eksisterende ca. 875.000 etageboliger – 956.000 etageboliger pr. januar 1997, iflg. Statistisk årbog.

Hovedstadsområdet udgjorde ca. 26.700 kolonihaver og sammenholdt med hovedstadsområdets ca. 425.000 etageboliger – 514.500 etageboliger pr. januar 1997 – svarede det til en dækningsgrad på 6,3%. I 1975 udgjorde den ca. 4,5%.

Vest- og sydegnens kommuner i Københavns Amt havde og har stadig de højeste dækningsgrader i landet på 45, 30, 25, 20% og de nordlige kommuner en lavere dækningsgrad på 0 - 4%. I Københavns Kommune lå dækningsgraden på ca. 4%.

De 25 bykommuner uden for Københavnsområdet, som havde mere end 5000 etageboliger, havde i 1986 en gennemsnitlig dækningsgrad på 7% – svarende til landsgennemsnittet. Blandt dem havde 4 kommuner en dækningsgrad på 10% eller derover. Det var Roskilde, Holbæk, Odense og Slagelse.

Kolonihaver med eller uden hus

I forenklingens navn kan man nøjes med at skelne mellem kolonihaver og nyttehaver. I en kolonihave må man overnatte i sommerhalvåret, og det må man ikke i en nyttehave. Så klart er sagerne opdelt i Kolonihaveforbundet, og betegnelserne H/F og N/F ses mere og mere.

Men betegnelser som lysthuse, fritidshaver, nærhaver og fjernhaver, dag- og nathaver, overnatningshaver, beboerhaver, havelodder og småhaver kan man også støde på. Alle navnene er dog udtryk for det samme – et jordstykke, hvor man kan dyrke grønsager og opholde sig i fritiden.

Følger man Kolonihaveforbundets opdeling, er det overnatningsmuligheden, der adskiller nyttehaver fra kolonihaver. Deles nyttehaverne yderligere op i daghaver og nærhaver, er det som regel sådan, at daghaverne må bebygges med et redskabsskur, mens nærhaverne ikke må bebygges. I virkelighedens verden er der altså et utal af varianter, når det gælder de betegnelser, man giver sin have.

Hvem ejer jorden

Der findes ikke reelle opgørelser over, hvor mange henholdsvis kolonihaver og nyttehaver der findes. En opgørelse fra 1986 anslår antallet af nyttehaver til ca. 11.500, så under alle omstændigheder er antallet af egentlige kolonihaver langt det største.

Trods de mange havetyper, er der nogle generelle forhold, som er karakteristiske for hele kolonihaveområdet.

Langt hovedparten af den jord, som haverne ligger på ejes af kommunerne. Herudover ejes arealerne af staten ved Strukturdirektoratet, DSB, Banestyrelsen og i nogle tilfælde af andelsforeninger eller af private.

Samlet i et stort forbund

Cirka 40.000 af landets 65.000 haver udlejes gennem Kolonihaveforbundet. Det er typisk jord, der ejes af kommuner og Strukturdirektoratet. Områderne udlejes for det meste til Kolonihaveforbundet for en beskeden leje. Forbundet videreudlejer de enkelte områder til en haveforening for samme beløb, og foreningen etableres under Kolonihaveforbundet, hvor havelejerne tilknyttes som medlemmer. I dag råder forbundet over ca. 40.000 medlemmer, som er fordelt på godt 400 foreninger i 75 kommuner over hele landet. De specielle lejeforhold sætter naturligvis grænser for, hvordan kolonihaverne benyttes, anskaffes og overdrages.

Huse vurderes

Kolonihaveforbundet har udarbejdet bestemmelser om, hvordan kolonihaver »handles«. I forbindelse med en havelejers opsigelse vurderes et evt. kolonihavehus efter en enhedspris pr. kvadratmeter – i dag ca. 4.000 kr. afhængig af en række detaljeforhold. Samtidig nedskrives huset med 3% pr. år på grundlag af husets omtrentlige levealder. Alle kolonihavehuse opføres af træ. Derefter indeksreguleres vurderingen efter et indekstal, som beregnes af Kolonihaveforbundet. Tallet for 1999 er 334,7. Disse vurderings- og ansættelsesøvelser er udtryk for et ønske om at holde kolonihavepriserne på et rimeligt niveau. Som regel betyder det, at handelspriserne ligger mellem 10.000 og 100.000 kr.

Skrappe regler

Alle haveforeninger har desuden et regelsæt, som typisk er udarbejdet af jordejeren i samarbejde med foreningen og Kolonihaveforbundet. Reglerne kan være endog meget omfattende, og formålet er en sikring af områderne, så de fastlagte rammer overholdes, og der ikke sker en gradvis ændring henimod egentlige boligkvarterer. Reglerne er også med til at holde priserne på et niveau, så den oprindelige idé med kolonihaverne bevares.

Dybe rødder

Kolonihaveforbundet, som blev stiftet den 11. maj 1908, er i dag en moderne sammenslutning med sekretariat og forbundskontor i København. Forbundet har kolonihaver i 75 kommuner og har over 400 foreninger tilsluttet med et samlet medlemstal på ca. 40.000 familier. Til forbundet, som er opdelt dels i afdelinger, der følger amtsgrænserne og dels i ca. 35 kredse, som følger kommunegrænser, er der knyttet 35 havekonsulenter. Konsulenterne bistår havefolket ude i kredsene med at få det bedst mulige ud af deres haver. Forbundet driver desuden kursusvirksomhed, udgiver »Havebladet« fem gange årligt, vejleder og yder bistand i form af rådgivning om foreningsjura, bestyrelsesarbejde, regnskaber m.v. Siden 1942 har medlemstallet ligget stabilt over de 40.000 medlemmer. I 1949 kulminerede antallet med 62.000.

Ingen central venteliste

Er der brug for flere kolonihaver, eller har vi allerede for mange? Er der for få kolonihaver i København og for mange i Odense?

Det er spørgsmål, som det ville være godt at have svar på, når fremtidens kolonihaver skal planlægges. Men der findes ikke en central venteliste for leje af haverne. Hver haveforening har sin egen liste, og det er derfor svært at vide, om en familie er skrevet op i en eller fx fem haveforeninger.

Kolonihaveforbundet for Danmark har foreslået sine medlemmer, at der bliver oprettet en central venteliste, men indtil videre har haveforeningerne foretrukket at bibeholde listerne for hver forening.

De falder fra

Af rapporten »Kolonihaver i Danmark« fra 1979 fremgår det, at der dengang var en social og økonomisk forskel på brugere af henholdsvis nærhaver, kolonihaver i selve byen nær boligerne og omegnshaverne. Brugere af omegnshaverne havde generelt et højere indtægtsniveau – jo nyere haver, jo højere. Rapporten konkluderede, at det var husstande med lavere indkomster, der faldt fra, når de bynære kolonihaver blev omlokaliseret til mere perifert beliggende arealer, hvor udgifterne til haven er større og transporten mere besværlig – med mindre man har bil.

Der findes ikke grundlag for at antage, at dette forhold skulle være ændret væsentligt siden da.

Helst tæt på

Den voksende mængde af private biler har ikke ændret væsentligt på, hvor langt kolonihavefolket ønsker at rejse for at komme til deres haver. Cykelafstand eller overskuelig kollektiv trafikafstand er det foretrukne. Tager man en mellemstor kolonihaveforening i det storkøbenhavnske område, bor mindst 80% indenfor en radius af max. 5 kilometer fra haveområdet. Det samme forhold gør sig gældende i provinsen og i de københavnske omegnskommuner.

Nye nyttehaver i København

Københavns Kommune rummede i 1999 ca. 230 ha koloni- og nyttehaver, i alt ca. 6.600 haver. Heraf var godt 5.000 kolonihaver, og knap 1.600 var nytte-, pensionist- og skolehaver. Cirka 400 haver er fastlagt til anden anvendelse i kommuneplanen og kan sandsynligvis ikke opretholdes på langt sigt. Ud af de 400 haver er langt de fleste nyttehaver. Der er udpeget erstatningsarealer i Tingbjerg, Kongens Enghave og på Amager Fælled. Såfremt haveområder nedlægges, vil der blive søgt erstatningsarealer her. Alle de nye haver skal anlægges som minikolonihaver på 100-200 m², og der vil ikke blive tilladelse til overnatning.

Nye overnatningshaver kommer først på tale, når affaldsbehandlings- og deponeringsanlægget »Grøften« på Vestamager er efterbehandlet. Flere af Københavns Kommunes gamle haveforeninger er – i strid med lejekontrakterne – blevet benyttet til helårsbeboelse. Disse haveforeninger har gradvist skiftet karakter, bl.a. ved forbedringer og udbygninger af husene, og Københavns Kommune har i flere tilfælde taget konsekvensen af helårsanvendelsen og overført haveforeningerne til »boligområde« i kommuneplanen. Andre haveforeninger afventer i øjeblikket at overgå til helårsbeboelse. Det fremgår således f.eks. af Københavns Kommunes kommuneplan 1997, at haveforeningerne »Mozart« og »Frederikshøj« er udlagt som boligområde, hvor »områdets særlige karakter af åbent havehusområde søges opretholdt«.

Mange selvejershaver i amtet

Blandt Københavns Amts 18 kommuner er der kun et par stykker, der ikke har haver med medlemmer, der er organiseret under Kolonihaveforbundet. En grov sammentælling af organiserede medlemmer af Kolonihaveforbundet viser, at mere end 12.000 af forbundets i alt ca. 40.000 medlemmer hører hjemme i Københavns Amt. Det er mere end 25% af forbundets medlemmer. I Københavns Amt fordeler kolonihaverne sig med en overvægt af privatejede haveforeninger, som typisk ligger i kommunerne vest for København. Billedet er derudover præget af en næsten ligelig fordeling af haver beliggende på kommunal jord og jord ejet af Strukturdirektoratet. Generelt har alle Strukturdirektoratets og de kommunale kolonihaver sikrede forhold gennem langvarige kontrakter, og ingen af amtets kommuner har, såvidt det er oplyst, aktuelle planer om at nedlægge yderligere kolonihaver.

Fred i Aalborg

I Aalborg Kommune – kolonihavesagens vugge – har 2450 kolonister glæde af kontrakter med 100 års opsigelse – til udløb i 2077. Efter nogle år med ledige haver, er tilstrømningen stigende – især af familier med børn. Bliver efterspørgslen for stor, overvejer kommunen at opdele nogle af de større haver på ca. 800 kvadratmeter. Regelsættet for de 26 haveforeninger er skabt i samarbejde med Kolonihaveforbundet, og de justeres løbende. Således har man forbudt brug af bekæmpelsesmidler og forlangt, at alle har en brandforsikring. Desuden må haverne hverken have træk-og-slip eller brændeovne. De 26 foreninger i Aalborg er heller ikke mødt med krav om kloakering. Ud over haveforeningerne har kommunen ca. 100 såkaldte urtehaver, som udlejes enkeltvis på halvårs-kontrakter. Kommunen har også selv opført små ens kolonihavehuse, som udlejes til kommunens pensionister. Se foto til venstre.

I Odense har de en plan

I Odense vedtog byrådet i 1977 en kolonihaveplan, hvori der blev taget stilling til de eksisterende haver og udlagt nye områder. På baggrund af planen blev der indgået 50 års kontrakter, og områderne blev udlagt som »grønne« i kommuneplanen. Udlægningen af nye kolonihaveområder skete efter devisen »udlæg så mange, at udbuddet er større end efterspørgslen« Det har betydet, at alle interesserede kan få en have i dag, og problemer med »lidt under bordet« er løst. Odense har ca. 3.600 kolonihaver, hvoraf alene to haveforeninger med 219 haver, ejet af Odense Havn, er i fare i forbindelse med havnens ønske om at disponere over arealerne. Alle haver udlejes gennem Kolonihaveforbundet og samtlige har overnatningstilladelse i sommerhalvåret. Tendenser til helårsbeboelse er løst af den lokale kreds i samarbejde med de enkelte foreningsbestyrelser, som har truet lejere, der boede ulovligt, med opsigelse af kolonihavelejemålet.

40 år i Århus

Gennem samarbejde med Kolonihaveforbundet har Århus Kommune i 1994 sikret ca. 3000 kolonihavelejere ens kontrakter frem til år 2038. Det er Magistratens enkle politik, at kolonihaveområderne ikke er andenrangsarealer. Omkring 300 kolonihaver, som ikke er medlem af Kolonihaveforbundet, udlejes af kommunen på længerevarende kontrakter. Udover de kommunale haver har både DSB, Bane styrelsen og Strukturdirektoratet haver i smilets by. I Århus er det Kolonihaveforbundets ansvar, at folk ikke benytter deres kolonihaver om vinteren.

Kun 1 måned

Banestyrelsen ejer og administrerer ca. 800 havelodder, som ligger spredt over hele landet på såkaldte strukturområder. Det vil sige arealer, som Banestyrelsen har som »beredskabsområder« efter »bodelingen« med DSB.

Haverne udlejes på 1 års kontrakter til en leje på 3-400 kr. om året og giver styrelsen en samlet indtægt på ca. 500.000 kr. Et beløb som stort set går op med de administrative omkostninger.

Lejerne kan både være banepersonale eller andre, og især havelodderne i København og de store provinsbyer er attraktive og har folk på venteliste. Andre steder i landet er der p.t omkring 100 ledige havelodder, og alle haver kan opsiges med 1 måneds varsel.

Havelodderne er gennemsnitligt på 350 kvadratmeter. Det kræver aftale med Banestyrelsen, hvis lodderne skal ændre status. Sådanne aftaler er ofte indgået, og mange af haverne er nu udnyttet, så de mere har karakter af egentlige kolonihaver med huse end havelodder med blot et redskabsskur.

DSB's haver

DSB ejer idag ca. 15 arealer, hvorpå der er etableret egentlige kolonihaveforeninger. Arealerne udlejes normalt med et gensidigt opsigelsesvarsel på 3 måneder.

Siden DSB er blevet en »Selvstændig Offentlig Virksomhed«, er det selskabets mål at sælge de ejendomme, som ikke på nuværende eller et senere tidspunkt påtænkes anvendt til trafikformål. Det betyder, at de arealer, hvorpå kolonihaverne ligger, vil kunne anvendes til andre formål i et vist omfang, herunder salg til bymæssige formål.

Haveforeningerne er beliggende i København, Valby, Vigerslev, Hellerup, Tåstrup og Århus. Haverne ligger i sagens natur stations- og bynært og er derfor generelt attraktive. Arealerne udlejes til haveforeningerne af DSB på en lejekontrakt, hvorimod udlejning af de enkelte haver forestås af foreningerne selv.

Udover de ca. 15 kolonihaveområder, råder DSB også over en del havelodder, der ligesom haveforeningerne typisk ligger på områder, som i sin tid er erhvervet med henblik på senere sporudvidelser.

Dyrt at blive nedlagt

Nedlæggelse af kolonihaver vil ofte være en beko-stelig affære for kolonihaveejerne og/eller Koloni-haveforbundet. På baggrund af hidtidige erfaringer skønner Kolonihaveforbundet, at udgifterne til sel-ve nedlæggelsen beløber sig til 30.000 til 40.000 kr. pr. kolonihave.

Årsagen til de relativt høje nedlæggelsesomkost-ninger skal først og fremmest findes i reglerne for håndtering af bygningsaffald – en type affald som jo uundgåeligt opstår ved nedlæggelse af en have-forening, hvor beboerne har tilladelse til overnat-ning i sommerhalvåret.

Det er kommunen, hvori kolonihaven ligger, der skal anviser byggeaffaldet til en bestemt håndter-ning. Det kan være til genanvendelse, forbrænding eller deponering. Anvisningens indhold skal des-uden fremgå af kommunens regulativ om bygge-og anlægsaffald. Regulativet skal indeholde kon-krete krav til kildesortering og anmeldelse af affal-det.

De udgifter, som er forbundet med håndteringen af affaldet, skal som udgangspunkt afholdes af den pågældende affaldsproducent – det vil i sager om kolonihaver sige den enkelte kolonihaveejer. Den mest normale situation på kolonihaveområdet er imidlertid den, at lejekontrakten for en kolonihave-forening er indgået med Kolonihaveforbundet. I de tilfælde påhviler rydnings- og betalingspligten for-bundet.

I den seneste sag om nedlæggelse af en kolonihave er lejekontrakten dog ikke indgået med Koloni-haveforbundet. Det er derfor medlemmerne af koloni-haveforeningen, der selv skal forestå rydningen og afholde udgifterne hertil.

Anvises der erstatningsjord til en kolonihave, der nedlægges, vil der – oven i omkostningerne til ryd-ning af den oprindelige have – også komme om-kostninger til flytning af hus eller opførelse af et nyt hus og til etablering af ny beplantning. Des-uden vil kolonihaveejerne, udover den månedlige leje, også skulle afholde udgifterne til byggemod-ning af det nye stykke jord. Det kan med andre ord være dyrt at blive nedlagt!

Det økologiske kolonihavehus

Økologi, bæredygtighed og Agenda 21 er nøgleord i fremtidens udvikling af kolonihaver. I København har en gruppe økologiske igangsættere siden 1996 skabt et økologisk kolonihavehus, som ligger mellem to traditionelle haveforeninger på Christianshavns Vold. I dag benyttes huset og omgivelserne til forskelligt projekt- og kursusarbejde, men det er et konkret bevis på, hvor langt man kan komme i økologisk retning med opfindsomhed og genbrugsmaterialer. Huset varmes op af solvarme og brændevn, udnytter vindenergi og er isoleret med papirgranulat. Det er forsynet med separationstoilet og spildevandet filtreres gennem et rodzoneanlæg.

Spildevand

Miljø- og energiminister Svend Auken har i forbindelse med planer om kloakering af et kolonihaveområde i Søllerød givet udtryk for, at han ville finde det meget spændende, hvis beboerne i kolonihaverne indgår aktivt i arbejdet for at udvikle og etablere nye »grønne« løsninger på bl.a. spildevandsproblemerne – som led i det lokale Agenda 21-arbejde. Ministeren understreger, at kolonihaverne har en karakter og organisering, der gør dem særdeles velegnet til på beboerinitiativ at realisere alternative grønne løsninger og dermed bidrage til at føre Agenda 21-tankerne ud i livet. Det er i dag kommunerne, der har ansvaret for, at håndtering af spildevand fra kolonihaver sker på en miljømæssig fuld forsvarlig måde. Men samtidig har skiftende miljøministre understreget, at det samtidig bør tilstræbes, at de løsninger, der vælges, er så smidige, at de ikke truer selve ideen med kolonihaverne.

Fredede haver

Haveforeningen for Nærum og Omegn har de smukke ovale haver, som blev tegnet af arkitekt C. Th. Sørensen i 1949. Om sommeren kommer japanske turister og beundrer dem. Haverne ligger smukt anlagt på det gamle gods Wesselmindes jorde. De er fredet, og det er gammel landbrugsjord og havebrugerne sprøjter ikke, men dyrker økologiske grønsager, så godt det kan lade sig gøre, når man bor i et omegnsmiljø. Haverne er til rådighed for borgere i Søllerød Kommune, og der er mange på venteliste. Citat: Jane Aamund, En plads i solen, 1998.

Hver femte er udlænding

-Kontakten med danskerne er nummer 1 og haven og grønsagerne er nummer to, siger Sejfardin, som er bosnisk flygtning, og han tilføjer med et lille smil »og mit navn betyder Guldsværd«.

Han er kolonihaveejer i Nyborg – i haveforeningen Skovly, hvor man i de seneste seks år har åbnet for flygtninge, så 60 af foreningens 224 haver i dag lejes af familier fra Bosnien, Serbien, SriLanka og Libanon.

-Vi havde en stribe ledige haver, og i stedet for at nedlægge dem, blev de tilbudt flygtninge gennem et samarbejde med et lokalt flygtningecenter, og det har vi aldrig fortrudt, fortæller foreningens formand Benny Thomsen og kasserer Leif Thomsen I begyndelsen var der skeptikere blandt foreningens beboere, men det var også skeptikerne, der var blandt de mest hjælpsomme. Der blev uddelt haveværktøj, materialer og på god gammeldags kolonihavemanér er der blevet bygget småhuse af genbrugsmaterialer, gamle togvogne, nedlagte kiosker og træskure, som er stillet til rådighed og fragtet til haveforeningen af lokale entreprenører.

Intensivt havebrug

-Flygtningenes haver, som typisk er på 400 til 600 kvadratmeter, er meget velholdte og de dyrkes omhyggeligt og effektivt, fortæller Leif Thomsen, og hos den bosniske narkoselæge Zijad Trumic og hans kone Taiba, har haven præsteret 27 forskellige grønsager sæsonen igennem. Hos Moussa Chibli, som er arbejdsløs edb-ingeniør, er haven et åndehul, og den bruges flittigt. Huset er en ombygget togvogn, og den forrige ejers skillerier hænger stadig på væggene. Det gælder fx den falmøde reproduktion af en skægget Skagen-fisker med sydvest og snadde. Et drivhus er bygget af gamle vinduer og giver mulighed for at dyrke krydderurter fra hans palæstinensiske hjemstavn.

Det skal koste noget

Skovly er en haveforening, der ejes af Nyborg Kommune og udlejes efter kontrakt med Kolonihaveforbundet. Der er få og enkle regler om husenes størrelse og placering, nul kloakering og en generel haveleje på mindre end 1000 kr. om året.

-Haverne blev ikke foræret til flygtningene, for det skal koste noget. Til gengæld var der tale om små beløb, fortæller foreningens kasserer.

I det hele taget er penge ikke det store samtaleemne blandt folk, hvor hjælpsomhed, gæstfrihed og pionérånd går hånd i hånd med ønsket om integration og en fremtid i nye omgivelser.

Haver i Europa

Af Eyvind Thorsen

Vi forbinder kolonihaver med noget typisk dansk, men sådan er det ikke. Den havetype, vi ser i dag, er udviklet i løbet af de seneste 100 år. Det kan være vanskeligt at stadfæste, hvorfra de første kolonihaver stammer, men efter alt at dømmes dukker de første op i Sydtykland tæt ved den østrigske grænse – lige før Napoleonskrigene. Men allerede i begyndelsen af 1600-tallet dyrkede københavnerne det areal, hvorpå Rosenborg Slot og Kongens Have ligger i dag. Det var byens første demarkationslinie, som så rykkede mod vest. Der måtte selvfølgelig ikke være nogen form for bygninger på det dyrkede areal, som eventuelle fjender kunne skjule sig bag. Så på nyttehaveområdet har vi været tidligt ude.

Ellers begyndte det i 1930'erne, hvor depressionen hærgede i Europa. Der var stor arbejdsløshed og mange levede på sultegrænsen. Samtidig var der en bevidstgørelse hos arbejderklassen om at stå sammen med ligesindede i andre lande. Traditionen tro har vi i Danmark et godt forhold til vore nordiske broderlande og har de sidste 70 år dyrket haveinteressen i *Nordisk Kolonihaveforbund*. Ude i Europa så man også muligheden for at danne en international organisation - *Grüne Internationale*. Denne fik senere sekretariat i Luxembourg med en advokat som generalsekretær og en bestyrelse, der går på skift mellem medlemslandene. Sådan er organisationen også skruet sammen i dag.

Krigen og kolonihaverne

Den anden Verdenskrig satte en stopper for det internationale samarbejde. Mange steder i Europa, hvor der ikke var direkte kamphandlinger, blev der dyrket afgrøder som aldrig før. I England omlagde man fx parker til dyrkningshaver, og efter krigen fik parkerne og bowling greens igen deres oprindelige status. Men disse haver har nok været model for de eksisterende kolonihaver i dag. Begrebet »allotment gardens« dækker de engelske kolonihaver, der oftest er flere små jordlodder med redskabsskure og i nogle tilfælde med et fælleshus. I Danmark toppede kolonihaveantallet også i 40'erne.

Medlemmerne

Først var det Vesteuropa og Norden, der udgjorde stammen i *Grüne Internationale*, som udviklede sig i takt med de mere fredelige tilstande. Man begyndte at formalisere kongresser, høringer, seminarer med politikere og embedsmænd. De spørgsmål, der blev taget op, var – og er – bevaring af haverne, erhvervelse af jord til nye haver, det sociale aspekt i kolonihaverne, planlægningsspørgsmål på international-, national- og lokalt plan. Der er tre millioner medlemshaver, og fortsætter integrationen af Østeuropa i EU, vil medlemstallet stige markant. De danske haver kan sammenlignes med de tilsvarende i Norden, dog med Island som undtagelse. Men også de tyske-, hollandske- og østrigske kolonihaveforeninger minder meget om vores. Engelske og franske kolonihaver er næsten altid dyrkningshaver med et redskabsskur, og ikke det vi forstår ved kolonihaver. *Grüne Internationale* har i løbet af de seneste år fået mere indflydelse hos myndighederne, det skyldes antallet af medlemmer og et nærmere forhold til EU.

10 millioner kolonisters krav

I 15 europæiske lande er 125.000 hektar havejord – et areal på størrelse med Jylland – udlagt til ca. 3 millioner kolonihaver, som drives og dyrkes af 3-4 millioner hver. Så rundt regnet 10 millioner mennesker er repræsenteret i Det Internationale Kolonihaveforbund, *Grüne Internationale*, som fra en kongres med 280 delegerede i 1998 havde følgende krav til fremtiden:

- at kolonihaveområder i kommunal planlægning i alle lande udlægges som permanente kolonihaveområder eller sikres juridisk på anden vis
- at der stilles jord til rådighed for nye kolonihaver i nærheden af bebyggede områder
- at lejen for kolonihavejord holdes på et lavt niveau
- at overensstemmelse med havernes socialfunktion.
- at regelmæssig jordanalyse bliver en indlysende forholdsregel for alle kolonihavefolk
- at der sikres økologisk dyrkning af havejorden i fremtiden.

Kolonihavekamp

Et demonstrationstog med mere end 3000 kolonihavefolk og sympatisører skabte sidste år et gigantisk valgmøde i Oslo. Oslo Kommune have præsenteret det norske kolonihaveforbund for et nyt kontraktforslag, som indebar at en haveforening skulle nedlægges i løbet af 3 år, mens de øvrige fik en frist på 14 år men med et opsigelsesvarsel på 2 år. Desuden skulle lejen stige. Over 3 år ønskede kommunen at hæve lejen til ca. 15% af markedsprisen for et tilsvarende areal til boligformål og derefter regulere lejen i takt med udviklingen i det norske forbrugerprisindeks.

Det forslag opfattede de norske kolonister som en krigserklæring og følte, at kommunen ville samtlige kolonihaver til livs.

I løbet af få dage fik en lille gruppe kaldt til modstand mod kommunens forslag, og det ellers fredelige kolonihavefolk viste sammenhold og kampånd. Aktionerne kulminerede den 18. august - knap en måned før kommunevalget - ved et stormøde, hvor politiske repræsentanter for samtlige partier var mødt op. Sagen endte foreløbig på en lun sommerdag, med politisk retræte og et imponerende opbud af forsikringer om at kolonihaverne i Oslo hverken skulle nedlægges eller fordyres. Om de mange ord også manifesteres i handling - nu efter valget - vil vise sig!

Tyskerne har en kolonihavelov

Syd for grænsen er kolonihavetraditionerne mindst lige så store som i Danmark, og her styres området med en lov, som lægger vægt på kolonihavernes betydning socialpolitisk og byplanmæssigt. Den tyske lov bygger på en gammel tradition i kolonihavevæsenet men er tilpasset nutidige behov.

Lovgivningen om kolonihaver vægter almenytten og beskyttelseshensyn til havebrugerne højt. Det kommer til udtryk i en restriktiv regulering af kolonihaveområdet. De centrale punkter i loven er dels en opdeling af kolonihaverne, dels bestemmelser om indgåelse af forpagtningskontrakter, fastlæggelse af forpagtningsafgifter, varighed af kontrakterne samt bestemmelser om opsigelse og erstatningsbetaling til havebrugeren i tilfælde af opsigelse. I Tyskland opererer man med en havetype, der kaldes »varige kolonihaver«, som er udlagt på lokalplanomfattede områder. Der er knyttet større bevaringsmæssige interesser til denne type kolonihaver. Det medfører bl.a., at kommunen har pligt til at finde erstatningsarealer, hvis kontrakten med en varig kolonihave opsiges. Desuden er der bestemmelser om muligheden for ekspropriation af arealer med henblik på etablering af kolonihaver. Men kommunen kan også fritages for pligten til at finde erstatningsarealer, hvis det i praksis er umuligt. Generelt er det dog hensigten med forpligtelsen til at finde erstatningsarealer, at eksisterende kolonihaver bevares.

I 1979 har den tyske forfatningsdomstol fastslået, at det er en kommunal opgave at forsyne befolkningen med kolonihaver.

Små huse på verdensplan

Er og skal kolonihavehuset være en pryd opført af kvalitetsmaterialer? Eller må kolonihavehuset blot være et tag over hovedet skabt af de forhåndenværende materialer – banket sammen med søm og uden alvorlige hensyn til konstruktionskrav og byggetraditioner?

Kan kolonihavehuset overhovedet sættes på nogen byggeformel, eller skal de små og store havehuse fortsat være den frie fantasie legeplads? Spørgsmålene kan næppe besvares entydigt, og selv når man får en stribe af verdens førende arkitekter til at give deres bud på fremtidens kolonihavehuse, er resultaterne et kalejdoskopisk virvar af indfald, sjove ideer og boformer, som er mere til fornøjelse og inspiration end til grundlag for en ny byggetradition. I 1996 - i forbindelse med kulturåret - tegnede 13 verdensarkitekter hver deres kolonihavehus, som er løbende under opførelse i Vallensbæk, hvor kommunen har stillet et naturskønt område til rådighed for kulturprojektet. Kolonihaveparken er åben for publikum, og det er tanken, at projektet udvides med endnu flere arkitekttegnede kolonihavehuse i de kommende år. Alle husene er 2 x 3,5 m i grundplan, og Kirsten Kiser, som står bag projektet, oplyser, at den unge generation af arkitekter netop er inviteret til at bidrage med forslag. På billederne til venstre ses nogle glimt af de efterhånden verdensberømte kolonihavehuses liv.

De små huses store dag

Kolonihavehuset kommer på Europakortet den anden weekend i september år 2000. I den weekend arrangeres hvert år en »Bygningskulturens Dag« i Europarådets medlemslande med et særligt tema. I 1999 var temaet »Torve og Pladser«, og i 2000 hedder det »Skuret«. Det vil sige de små, meget forskelligartede og som regel beskedne og prunkløse bygninger, hvis betydning ofte er omvendt proportional med deres størrelse. I rækken af sådanne huse indtager netop kolonihavehuset en fremtrædende plads. Til »dagen« udgives en særlig publikation om temaet, der laves forskellige arrangementer og der udskrives en konkurrence, hvor arkitektstuderende kan bidrage med bud på et nyt »småhus« på indtil 10 kvadratmeter.

»Dagen« arrangeres af Nationalkomiteen for Bygningskulturens Dag, der har Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur som sit sekretariat, www.byogland.dk.

Lidt af hvert

- Kolonihavefolket lever generelt fredeligt sammen. Blandt Kolonihaveforbundets 40.000 haver opstår der skærmydsler i 300 til 400 haver om året - altså i ca. 1%. Heraf løses omkring 75% af sagerne i mindelighed og uden retslige efterspil. Tilbage er der 2 promille - som kræver retsmaskineri for at blive løst. Blandt de sager, der går rettens vej, er der eksempler på, at det kan tage 12 år, før der foreligger en afgørelse.

- De flager i de danske kolonihaver, og det er der mange gode grunde til. For det første er alle søndage traditionelle flagdage. Desuden har Danmark knap 30 officielle flagdage, hvoraf 10 hidrører fra historiske slag. Og så er der jo alle fødselsdagene, jubilæerne og lysten til at fortælle, at man er i sin have.

- Set på Nettet: Vi kalder vores have »Paradis«, fordi vi kan smides ud med tre måneders varsel. Desværre skete det 1. nov. 98. Kommunen havde solgt jorden til et boligselskab. Heldigvis har vi købt en anden have, som vi nu har døbt »Paradis II«. Vi er næsten selvforsynende med grønsager, og de er økologiske.

- Den dag i dag er det svært at glemme, hvad der ligger under os. For når vi graver i haven dukker mange ting fra fortiden frem: Flasker i alle afskygninger, potteskår, dukkerester, tærede batterier, cykelsadler, skosåler....Citat. Haveforeningen Kalvebod.

- Der har boet mennesker i Kalvebod hele året gennem generationer. Vores helårsstatus er da også forlængst accepteret af kommunen. Et håndgribeligt tegn på det er, at hele området er blevet kloakeret. Citat, Haveforeningen Kalvebod.

- Friluftsrådet noterer, at den største friluftaktivitet for mange danskere er den intense kontakt med naturen i deres egen have. Det er her, man på en meget direkte måde får forståelse for de aktuelle vækstvilkår i naturen, når man for anden gang på en uge klipper græsplænen. Har det regnet? Har solen skinnet? Har vi en tørkeperiode? Det er her, man får forståelse for levevilkårene for fuglelivet, insekterne og små pattedyr. Kolonihaven giver et nært forhold til naturen.

- Mange bevaringsværdige kolonihavehuse forsvinder langsomt men sikkert, og jeg tror det er nødvendigt med en målbevidst bevaringsindsats i form af et kolonihavemuseum. Et frilandsmuseum med en snes autentiske huse, et marketenderi og en festplads. Haverne kunne være på omkring 100 kvadratmeter og anlægges i den stil, der var på mode, da husene blev bygget. Et kolonihavemuseum kunne blive en turistattraktion, og det bør ligge på et nyt areal men i forbindelse med en eksisterende kolonihave så centralt i København som muligt. Som forløber for et museum kunne laves en registrant over særligt bevaringsværdige huse, og den enkelte forening kunne indberette, hvis et sådant hus stod for nedrivning eller ødelæggelse. Citat: Niels Jensen, Kolonihaveguide, Idéværkstedet De Frie Fugle, 1996.

